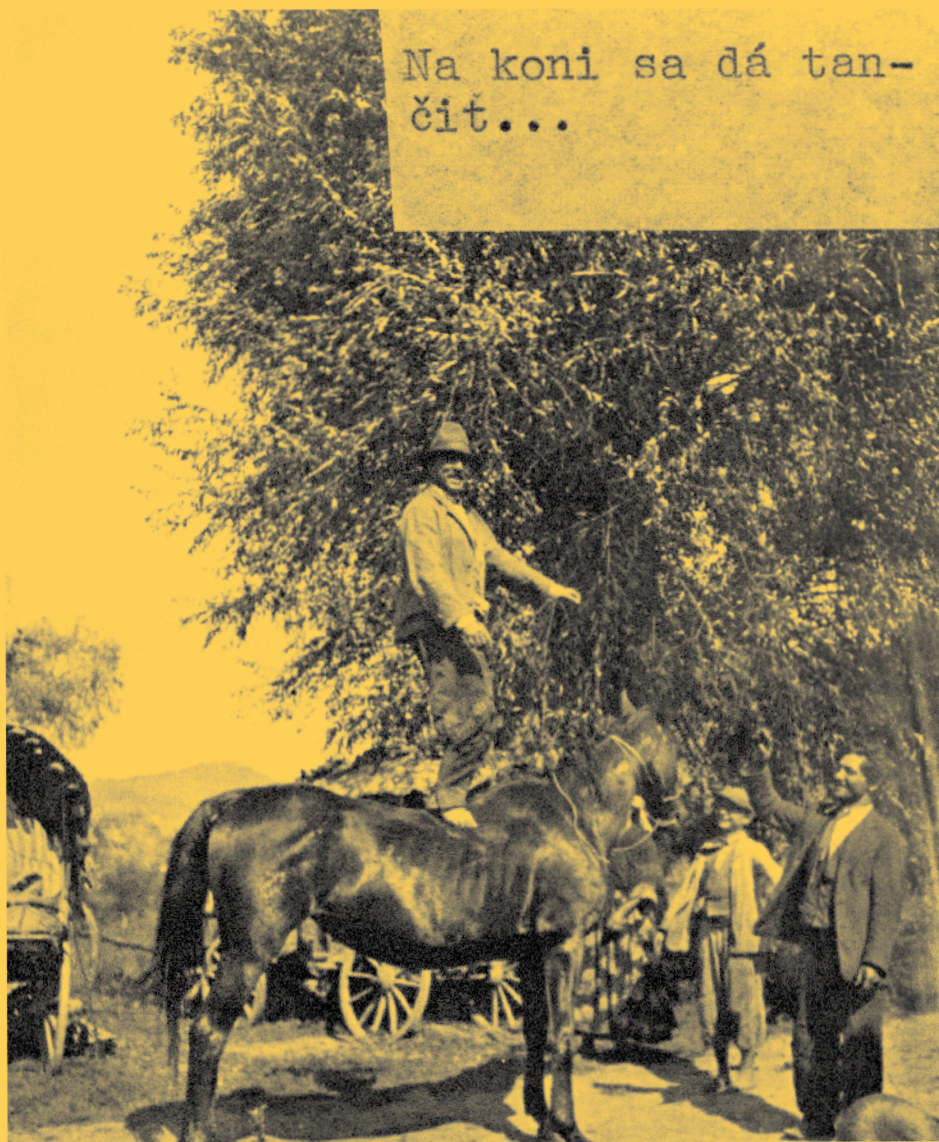

Romano džaniben

časopis romistických studií | 2 | 2016

Na koni sa dá tan-
čiť...

Romano džaniben

časopis romistických studií | 23. ročník | 2/2016

Na obálce:

Borovanští Romové zachyceni Jozefem Kolarčíkem-Fintickým ve Finticích u Sekčova.

Muže na koni se nepodařilo identifikovat. Muž pod koněm je borovanský Rom přezdívaný Dadki, vedle něj stojí jeho syn Partyty. Identifikovala je Dadkiho nejmladší dcera Sedra narozená ve čtyřicátých letech 20. stol., nyní žijící ve Velké Británii. | Autor: Jozef Kolarčík-Fintický | Uložení originálu: Slovenská národná knižnica - Literárny archív; sign. A XXVI-489; fotografie: „Cigán tancuje na koni“, Fintice pri Sekčove.

Obsah

RECENZOVANÁ ČÁST

Markéta Hajská

**„Polokočovníci“ / Migrační trajektorie olašských Romů
na Prešovsku od poloviny 19. století až do zániku kočování** 7

Jan Ort

**Migrace z východoslovenské vesnice.
Historický přehled a současné modely** 39

Plamena Stojanová

**Sociální a ekonomické změny v životě bulharských
„občanů cikánského původu“ (1944–1989)** 71

NERECENZOVANÁ ČÁST

Milada Závodská a Lada Viková

**Dokumentace genocidy Romů za 2. světové války
v Československu – nálezová zpráva: diskontinuita
a kontinuita odhalování historie Romů po roce 1946** 107

Pavel Kubaník, Jan Ort

**Sas o l'udos pre bida. Paľis imar lokores avilam ke amende,
the o gadže the o Roma. / Lidé na tom byli špatně.
Potom už jsme pomaloučku přišli k sobě, i gádžové i Romové.
Rozhovor s paní Zuzanou Sivákovou** 125

Jan Ort

O Roma Miroľatar / Romové z Miroľe 145

Andrej Giňa a Stáňa Miková

Pozdravy do/z Rokycan 159

RECENZE | ANOTACE

193

Pozdravy do/z Rokycan

V době, kdy jsme s Karolínou Ryvolovou jako spolu-editorčky uzavíraly práci na výboru z celoživotního literárního díla Andreje Giňi (Pařiv, Triáda 2013), bylo zřejmé, že se díky jeho neutuchající energii a vůli dále psát a publikovat u Karolíny Ryvolové pomalu shromažďuje další velké množství materiálu, jako základ pro příští knížku. Pan Giňa svoje práce nepřestal posílat ani v následující době a nedlouho po představení prvního výboru veřejnosti jsme se na záměru pracovat na přípravě další knížky všichni společně shodli. Andrej Giňa na konci září roku 2015 zemřel. Co se týče jeho literární pozůstatosti, zanechal nám velké množství dokončených, ale dosud nikdy nepublikovaných textů pohádek a krátkých i delších povídek z prostředí komunity, ve které prožil celý svůj život. A také jeden bohužel nedokončený delší text, věnovaný rodinné historii jeho manželky Heleny.

Na přípravě zmíněného výboru i celého pozdějšího křtu se též podílely vnučky Andreje Giňi, Stanislava a Denisa Mikovy. Především díky nim se pak podařilo uspořádat v roce 2016 pražské rozloučení s panem Giňou, které stejně jako předchozí křest hostila Knihovna Václava Havla. Hlavně se Stáňou jsme pak opakovaně mluvily o tom, jak pohnout s literární prací jejího dědečka dále. Ukázalo se, že jablko nepadlo daleko od stromu. Začala psát a se svou povídkou Pařiv/Úcta (text viz www.romea.cz) vyhrála první ročník Literární soutěže pro romské studenty, vyhlášené v roce 2016 Romeou při příležitosti mezinárodního dne romštiny.

V následujícím bloku tedy představujeme několik dosud nepublikovaných textů Andreje Giňi – nejen jako připomenutí jeho literární práce a skrze ni především i jeho samotného jako člověka a významné osobnosti, ale také jako ukázkou, co může nově připravovaný výbor z jeho práce nabídnout. Na překladech těchto textů z romštiny se podíleli také někteří současní studenti romštiny, resp. romistiky na FF UK. Vedle nich pak též nabízíme krátký vhled do nově započaté práce jeho vnučky Stáni.

Helena Sadílková

Andrej Giňa

Pal e Kali raňi. Čirlatuňi romaňi paramisi

Kaj has, kaj na has, guleja bachtaleja the mek Devla čačēja, has jekh Rom. Ole Romes has trin čhave. Duj murša a jekh čhaj. Peskera famelijaha dživlas upreder gaveske andro cikno kheroro. Paš leste mek bešenias štar famelijji. Okle murša has sa aver sar jov. Phirnas te kerel ko gadže. Vaš oda chudenas o chaben a varekana the love. Starinenas pes pal peskere famelijji, sar ča has hodna. Ale oka Rom, so pal leste vakeras, has čavargošis. Nekčineder duvar čhoneste našlolas kheral sar thuv a ņiko na džanlas kaj. Vaš oda leske ņiko avres na phenlas čak Dilino. Leskeri romňi imar na džanelas, so leha te kerel. Hjaba pre leste vičinelas a rakinlas leske, jov savoro lake egerinlas, ale šoha nič na dolikerlas. Jekhvar kavka ņisostar nič našlila a ņiko na džanelas kaj.

O Dilino džalas ta džalas, až avla andre jekh baro foros. Odoj phirlas pal o uštakos a obdikhelas o vithode. Avri has kerades a kamelas pes leske paňi. Has les bacht. Pro foros has bari kašna a andre žužo paňi. O Dilino piľa a maj leske has feder. Rozdikhľa pes a džalas odijader, až doavľa kije khangeri. „Avri igen kerades,“ phenda peske, „džav andre, odoj peske odpočivnava a sar na ela avka kerades, džava odijader,“ a geľa andre. Adaj bešenias andre ešebno lavica duj phureder gorija a modlinenas pes. O Rom peske bešta andre maškarutňi lavica a rozdikhelas pes pal e khangeri. Te modlinel pes na džanlas, tak ča dikhelas. Na likerďa but a o gorija odgele. O Dilino pes nacirdľa pre lavka, hoj les na dičholas, a zasutá. Ko džanel, keci sovlas. Maškar oda avla o khangeraris a zarinda savore vudara. Le Romes na dikhľa. O Rom uštila a rozdikhľa pes pal e khangeri. ņiko adaj na has. Pro Rom avla e dar a rozdenašta pes kijo vudara, ale savore has zarimen. Chudľa andre lende te marel savora zoraha, ale ņiko les na šunda a o vudara na phundraďa. Na ačhila leske nič aver, čak te džal pale te bešel andre lavica. Avri imar šitisaľolas. Pro Dilino avla e dar. Avka pašlila peske pale pre lavica a zasutá.

Jekhvar les uštaďa bari vika. Zalabile savore lampi the o momelá, so odoj has. Sar te kamlahas vareko e khangeri te rozčhivel, sar te čhivkerďahas vareko upral o bara a paš oda kerlas ajsi vika, hoj až kana dukhanas. O Rom mište na avla avri andal e cipa. Denašelas kijo vudara, ale has savore zarimen. Andre oda vareko pre calo muj asalas. Avka denašelas pal calo khangeri upre tele a šunlas, sar pal leste vareko denašel, ale na dikhľa ņikas. O Rom imar čoro na birinlas. Denašelas pašal e spovedňica. Has phundraďi, avka andre chutiľa. Zarinda pes, scirdľa e oblakica, bešta pre phuv. Polokes aňi na dichinlas. Šunlas, sar pašal leste vareko denaškerel a rodel les. Šunda, sar vareko paš leste zaachila, ale rozdenašta pes pale odijader. Kadi vika a kada trestos likerlas ži dešuduj ori. Pal jepaš rat sar te očindahas a savoro jekhvar preačhila. Ale o Rom andal e spovedňica avri na avla, až odoj zasutá. Ačhila odoj calo rat.

Tosara o khangeraris phundraďa o vudara a geľa andre. Dikhľa, hoj e spovedňica zaphandľi. „Sar oda, hoj hiňi zaphandľi? O rašaj la preči šoha na zaphandel,“ phenda peske angla peste a phundraďa o vudar. Darandila, sar dikhľa le Romes odoj

Andrej Giňa

O Černé paní. Starodávná romská pohádka

Bylo nebylo, sladký, požehnaný a k tomu spravedlivý Bože, žil jeden Rom. Ten Rom měl tři děti. Dva chlapce a jedno děvče. Se svou rodinou žil na vrchním konci vesnice v malém domku. Vedle něho žily ještě čtyři rodiny. Chlapi z těchto rodin byli všichni jiní než on. Chodili pracovat ke gádžům. Za to dostávali jídlo a někdy i peníze. Starali se o své rodiny, jak jen mohli. Ale ten Rom, o kterém je řeč, byl tulák. Nejméně dvakrát za měsíc se vytratil z domu jako dým a nikdo nevěděl kam. Proto mu nikdo neřekl jinak než Hlupák. Jeho žena už nevěděla, co si s ním počít. Nadarmo na něj křičela a nadávala mu. Všechno jí slíbil, ale nikdy nic nedodržel. Jednou zase takhle z ničeho nic zmizel a nikdo nevěděl kam.

Hlupák šel a šel, až dorazil do jednoho velkého města. Chodil tam po náměstí a obhlížel výlohy. Venku bylo vedro a on dostal žízeň. Měl štěstí. Na náměstí byla velká kašna a v ní čistá voda. Hlupák se napil a hned mu bylo líp. Rozhlédl se a šel dál, až přišel ke kostelu. „Venku je strašné vedro,“ řekl si, „půjdu dovnitř, tam si oddechnu a až nebude takové vedro, půjdu dál,“ a vstoupil dovnitř. Seděly tady v první lavici dvě starší paní a modlily se. Hlupák si sedl do prostřední lavice a rozhlédl se po kostele. Modlit se neuměl, a tak se jenom koukal. Zanedlouho gádžovky odešly. Hlupák se natáhl na lavici, že ho nebylo vidět, a usnul. Kdo ví, jak dlouho spal. Mezitím přišel kostelník a zamkl všechny dveře. Hlupáka si nevšiml. Ten se za chvíli vzbudil a rozhlédl se po kostele. Nikdo tu nebyl. Dostal strach a rozběhl se ke dveřím, ale všechny byly zamčené. Začal do nich bušit vši silou, ale nikdo ho neslyšel a dveře se neotevřely. Nezbylo mu nic jiného, než se vrátit a sednout si zpátky do lavice. Venku se už stmívalo. Na Hlupáka dolehl strach. A tak si zase lehl na lavici a nějak usnul.

Naráz ho probudil hrozný hluk. Rozsvítily se všechny lampy a svíce, co v kostele byly. Jako kdyby chtěl někdo kostel zbořit, jako kdyby někdo metal shora balvany, a přitom dělal takový rámus, až z toho uši bolely. Rom málem, že nevyletěl z kůže. Utíkal ke dveřím, ale byly zamčené. A do toho se někdo z plných plic smál. A tak běhal po celém kostele nahoru a dolů a slyšel, jak za ním někdo utíká, ale nikoho nezahlédl. Chudák Rom už nemohl dál. Běžel kolem zpovědnice. Byla otevřená, a tak do ní skočil. Zamkl se, zatáhl okénko a sedl si na zem. Skoro nedýchal. Slyšel, jak okolo něho někdo slídí a hledá ho. Slyšel, jak se někdo vedle něho zastavil, ale pak se zase rozběhl dál. Ten křik a boží dopuštění trval až do dvanácté hodiny. Po půlnoci jako by utlo, všechno rázem ustalo. Ale Rom ze zpovědnice nevylezl. Nakonec uvnitř usnul. Zůstal tam celou noc.

Ráno kostelník otevřel dveře kostela a vešel dovnitř. Všimnul si, že zpovědnice je zavřená. „Jak to, že je zavřená? Kněz ji přece nikdy nezavírá,“ řekl

te bešel. Musaj te phenel, hoj aňi o Dilino pre oda na has feder. Kamla sigo te ušel a te denašel, ale o khangeraris les na mukla. „Ma dara pes mandar. Me tut na kerava nič. So adaj keres a sar pes adaj dochudla!“ phucla lestar. „Av manca kijo rašaj a odoj amenge sa phencha. Sar pre tu dikhav, ta sal bizutnones bokhalo.“ Avka gele ko rašaj. Odoj les dine te chal maro čileha the thud. O Dilino has ajso bokhalo, hoj o chaben andre leste perlas sar andre chaňig. Sar dochala, chudla te vakerel a rozphenda lenge sa. Sar avla andre khangeri, sar odoj zasuta, sar les zarinde a sar rati dešujekha oratar les ustađa igen bari vika, sar te kamlahas vareko e khangeri te rozčivel, sar te upral vareko čhivkerđahas o bara a paš oda asalas pre calo khangeri. O rašaj the o khangeraris čak šunenar a na kamenar te paťal peskere kanenge. „Vareko man dohaňinlas pal e khangeri, avka pes garuđom andre spovedňica a zarindom pes. Dešuduje orendar sa jekhvar preačhiľa, sar te očindalas. Ale me andal e spovedňica avri na avlom, až sar man odoj arakhla kadaj o khangeraris.“ „Tak tu salas andre khangeri calo rat?“ phenda o rašaj, „ta oda mušinas maj te phenel le kraliske. Tu sal baro vitezis a aňi olestar na džanes.“ O Dilino pre lende čak dikhelas a na achaloľas űisoske. „Kadi novina, hoj tu viľikerđal andre khangeri calo rat, mušinas maj te phenel le kraliske. Kampel, hoj leske sa te rozphenes, sar phendaľ amenge.“ Na ľikerđa but a angle fara avla e hentova. O rašaj the o khangeraris le Romeha pes vidine andre diz.

Adaj pre brana o rašaj avla kijo slugadžis, so adaj terđolas, a diňa peske te vičinel le kraliskere inašis. Kajčak le slugadžiske pes igen na kamelas, až sar leske phenda, pal soste leha kamel te vakerel, ta vaš leske bičhađa. O inašis len iľa pal o kralis. „Mro kralina,“ chudla te vakerel o rašaj. „Ma ruš, hoj pal tute avlam, ale amen sam bizutna, hoj kada, so tuke kamas te phenel, kamehas te džanel. Džal pal e khangeri, so odoj daravel.“ O kralis čak dikhelas. „Kadaj o Rom tuke sa phenla. Gondoliňav, hoj kada kamelas te šunel the e kralovna.“ O kralis vaš lake maj bičhađa. Sar avla, o rašaj vakkerlas odijader. „Kadaj o Rom tumenge sa phenla,“ a dikhla pre leste. „Phen lenge sa, avka sar vakerehas amenge.“ A o Rom chudla te vakerel. Sar phirlas pal o foros, sar pes leske igen kamelas paňi, sar avla kije khangeri, sar la zarinde a jov odoj ačhiľa koro, sar marlas pro vudara, ale űiko leske na phundrađa, až pale zasuta. Sar les dešujekha oratar ustađa igen bari vika, sar te kamlahas vareko e khangeri te rozmareľ, sar te upral vareko čhivkerđahas o bara a paš oda igen asanas a vičinenas. „Me denašavas kijo vudara, ale savore has zarimen. Na dikhľom űikas, ale vareko man dohaňinlas pal e khangeri. Pre odi bacht denašavas pašal e spovedňica. Garuđom pes andre, zarindom pes a scirdľom o vudaroro, ta man na arakhle. Dešuduje orendar sa jekhvar preačhiľa, sar te očindaľhas. Murdaľile savore lampi the o momela, the ačhiľa cicho, sar te pes nič na ačhiľahas. Tosara, sar ophundrađa kadaj o khangeraris e khangeri, ta man arakhla andre spovedňica.“

„Aňi na džanen, savo lačho hiros mange andan,“ phenda o kralis. „Romeja, tu sal igen baro vitezis. Imar igen but džene kamle andre khangeri te presovel, ale savore denašte, sar šunde e vika. Tu sal ešebno, ko odoj viľikerđa ži tosara. Avehas mek bareder vitezis, te odoj viľikerehas mek duj rata. Oda tut calo amari phuv, savore

si v duchu a otevřel dveře. Lekl se, když tam uviděl sedět Roma. Je třeba říct, že ani Hlupák na tom nebyl líp. Chtěl rychle vstát a utéct, ale kostelník ho nenechal. „Neboj se mně. Já ti nic neudělám. Co tady děláš a jak ses sem dostal?“ zeptal se ho. „Pojď se mnou za knězem a tam nám všechno povíš. Jak tak na tebe koukám, máš určitě pěkný hlad.“ A tak šli ke knězi. Tam mu dali chleba s máslem a mléko. Hlupák byl tak hladový, že do něho jídlo padalo jako do studny. Když dojedl, pustil se do vyprávění a všechno jim pověděl. Jak přišel do kostela, jak tam usnul, jak ho tam zavřeli a jak ho v noci v jedenáct hodin probudil děsný rámus, jako kdyby chtěl někdo celý kostel zbořit, jako kdyby někdo házel shora balvany, a přitom se smál na celý kostel. Kostelník a kněz jenom poslouchali a nechtělo se jim věřit vlastním uším. „Někdo mě pronásledoval po kostele, a tak jsem se schoval a zamkl ve zpovědnici. O půlnoci všechno najednou přestalo, jako když utne, ale já jsem ve zpovědnici zůstal, dokud mně tam nenašel tady kostelník.“ „Tak ty jsi byl v kostele celou noc?“ řekl kněz, „to musíme okamžitě říct králi. Jsi veliký hrdina a ani o tom nevíš.“ Hlupák na ně jen koukal a ničemu nerozuměl. „Tu novinu, že jsi vydržel v kostele celou noc, musíme hned sdělit králi. Bude nejlepší, když mu to všechno povíš sám tak, jaks to vyprávěl i nám.“ Zanedlouho před faru přijel kočár. Kněz a kostelník se spolu s Romem vydali do zámku.

Před branou přišel kněz k vojákovi, který tam stál, a dal si zavolat královského sluhu. Jenže vojákovi se moc nechtělo. Až když kněz řekl, proč chce se sluhou mluvit, poslal pro něj. Sluha je vzal ke králi. „Ó můj králi,“ začal kněz, „nezlob se, že jsme za tebou přišli, ale jsme si jisti, že to, co ti chceme říct, bys určitě chtěl vědět. Jde o kostel, co v něm straší.“ Král jenom koukal. „Tady tenhle cikán ti všechno poví. Myslím, že tohle by chtěla slyšet i královna.“ Král pro ni hned poslal. Když přišla, kněz pokračoval dál. „Tenhle cikán,“ kouknul se na něj, „vám všechno řekne. Pověz jim všechno tak, jaks to říkal nám.“ A Rom začal vyprávět, jak chodil po městě, jak měl velkou žízeň, jak přišel ke kostelu, jak ho pak zamkli a on tam zůstal sám, jak bušil do dveří, ale nikdo mu neotevřel, až zase usnul. Jak ho v jedenáct hodin probudil hrozný rámus, jako by někdo chtěl kostel zbourat, jako by někdo shora házel balvany, a přitom se řehtal a křičel. „Já jsem utíkal ke dveřím, ale všechny byly zamčené. Nikoho jsem neviděl, ale někdo mě honil po kostele. Naštěstí jsem utíkal kolem zpovědnice. Schoval jsem se uvnitř, zamkl se a zatáhl dvířka, aby mě nenašli. O půlnoci všechno najednou ustalo, jako když utne. Všechny lampy a svíčky zhasly a nastalo ticho, jako kdyby se vůbec nic nestalo. Ráno, když tady kostelník otevřel kostel, našel mě ve zpovědnici.“

„Ani nevíte, jak dobrou zprávu jste mi přinesli!“ řekl král. „Cikáne, ty jsi veliký hrdina. Již hodně lidí se pokoušelo v kostele přespát, ale všichni utekli, když uslyšeli ten rámus. Ty jsi první, kdo tam vydržel až do rána. A byl bys hrdina ještě větší, kdybys tam vydržel ještě dvě noci. To by tě celá naše země,

manuša, likernas sar nekbaredere vitezis pre calo luma a imar pre tute šoha na bister nas. „A šaj mange phenen, soske odoj avka daravel a so pes odoj ačhiła?“ phučła o Rom. Le kraliske na has igen andre duma. Vareso leske vakerlas, hoj o Rom nane igen godaver a hoj les sigeder chudela, te lestar kerla bare vitezis. Ale la kralovnake na dodina a chudła te vakerel. „Amen has igen šukar čhaj, e Terezka. Sako la rado dikhelas. Kija sakoneste has lachi a kaj has hodno, ta odoj le manušenje šigitinlas. Kada na zligenda o kalo džungalo čarodejnikos a jekhvar, sar džalas korkori pašal e khangeri, ta la čorda. E čhaj aňi na džanla, so pes laha ačhiła. Avka la pokerda a thođa la andre khangeri, hoj odoj sako rat te daravel. Kada pokeriben phagela čak manuš, so vilikerla trin đives pal peste andre khangeri calo rat. A tu imar jekh rat vilikerdal. Mangav tut vaš peske, vaš miro rom, ale nekbuter vaš amari Terezka, mek dža andre khangeri a viliker odoj mek duj rata.“ „Ta kaj, me ņikhaj na džav. Me man igen darav. A so te pre ma perla e khangeri?“ odphenda lake. „Zijand, hoj na prindžardal amara čha, la Terezka. Joj tut šukares pomanglahas a te adaj nane, ta me tut mangav vaš lake. Amen keraha sa, hoj pes tuke nič te na ačhel. Preči la na mukeha andro vasta kole džungale kale čarodejnikoske. Čak tu la šaj zaarakhes. Sal manuš, savo adaj ņikhaj nane. Mek ņiko, aňi o princi na vilikerde andre khangeri calo rat. Amen thovaha le slugadžen te terdol pašal e khangeri a te elas nekgoreder, ta tuke avna te šigitinel, hoj, kralina?“ O kralis kerdā le šereha, hoj hat. Le Romeske avla pharo pal e princezna a phenda le kraliske the la kralovnake: „Mište, ale mušinen man te del peha jekh maro, the baro koter balevas a jekh caklos thardi. Oki rat somas igen bokhalo.“ O kralis the e kralovna čak o jakha dine avri. „Sa ela, sar kames. Akana av amenca a cha a pij, so čak tiro jilo kamel,“ a ile les andre kuchňa. O Rom na džanelas, andre soste pes te mukel. Kajci lačhipena mek šoha na dikhla. Palis les andre hentova ligen-de pre fara. Rati o Rom geła andre khangeri a ila peha o maro, o balevas the e thardi. O Rom čala, pila ajci, až zasuta.

Dešujekha oratar jekhvar zalabile savore lampi the o momela a ačhiła bari vika. Andro Rom sar te vilindaahas. Uštila a na džanla, kaj pes te thovel. Maj has trižbo. Avka dičholas, hoj imar e khangeri perla. Sar te vareko čivkerdahas tele o bara a paš oda kerlas ajsi vika, sar te o perumi mardahas a paš oda asalas, mište na pernas o citri pal e fala. O Rom daratar mište na muła. Chudła te vičinel. „Dado, mamu, šigitin! Dikh, kamen man te murdare!“ a garuđa pes tel e lavica. Šunda, sar vareko phirel pal e khangeri a rodel les. Sar odgeła odijader, o Rom palis chudła te vakerel. „Mri romňi, egerinav tuke, hoj imar kheral ņikhaj na denašava a le čhavage na schava sa o haluški ciraleha.“ Zadikhla jekha jakhaha, sar les vareko rodel a hino sa andro kalo, aňi o muj leske na dičhol, čak o pindre leste parne. „Egerinav tuke, mri kedvešno romňi, hoj tut imar šunava a kerava sa, so phenela, čak av adaj a vitrade avri kalen, so rozmarem adaj e khangeri!“ a garuđa pes pale tel e lavica. Kada likerlas vajkeci minuti. O Rom šunlas, sar pašal leste vareko phirel. Pre odi bacht les na dikhla. Kajčak na likerda but a koda, so has calo urdo andro kalo, visafila pale a avlas prosto kijo Rom. Jov chudła te vičinel. „Mamo, dado, šigitin a av vaš mange!“ a rozdenašta pes pal

všichni lidi, považovali za největšího hrdinu na celém světě a už nikdy by na tebe nezapomněli.“ „A můžete mi říct, proč tam tak straší, co se tam stalo?“ zeptal se Rom. Králi nebylo moc do řeči. Něco mu říkalo, že cikán není příliš bystrý a že ho přemluví spíš, když z něho udělá hrdinu. Ale královně to nedalo a začala vyprávět: „Měli jsme krásnou dceru, Terezku. Každý ji měl rád. Na každého byla hodná, a kde bylo třeba, tam lidem pomáhala. To nesnesl zlý černý čarodějník, a když jednou šla sama kolem kostela, unesl ji. Děvče ani nepostřehlo, co se s ním stalo. Začaroval ji a nechal ji v kostele, aby tam každou noc strašila. Tuhle kletbu zlomí jenom člověk, který v kostele vydrží tři dni po sobě celou noc. A ty jsi již jednu noc vydržel. Proto tě prosím, za sebe, za svého muže, ale nejvíc za naši Terezku, jdi do kostela a vydrž tam ještě dvě noci!“ „Ani náhodou, já nikam nejdu. Strašně se bojím. Co když na mě kostel spadne?“ odpověděl jí Hlupák. „Škoda, že jsi naši Terezku neznal. Ona by tě hezky poprosila, ale když tady ona není, tak tě za ni prosím já. My uděláme všechno pro to, aby se ti nic nestalo. Přece ji nenecháš v rukou tomu zlému černému čarodějníkovi. Jen ty ji můžeš zachránit. Jsi člověk, nad kterého tu není. Ještě nikdo, dokonce ani princové nevydrželi v kostele celou noc. Necháme kolem kostela postavit stráž a když by bylo nejhůř, přijdou ti na pomoc, že, králi?“ Král přikývl, že ano. Romovi přišlo princezny líto a řekl královi a královně: „Dobře, ale musíte mi s sebou dát bochník chleba, velký kus slaniny a lahev pálenky. Tuhle noc jsem měl děsný hlad.“ Královna s králem jen vykulili oči. „Všechno bude, jak si přeješ. Teď pojď s námi a jez a pij, co hrdlo ráčí,“ a vzali ho do kuchyně. Rom nevěděl, do čeho se dřív pustit. Takové dobroty ještě nikdy neviděl. Pak ho odvezli v kočáru na faru. Večer se Rom vypravil do kostela, s sebou si vzal chleba, slaninu a pálenku. Najedl se a vypil tolik, až usnul.

V jedenáct hodin se zapálily všechny lampy a svíčky a spustil se velký křik. Do Roma jako když střelí. Vstal a nevěděl, kam se vrátit. Hned vystřízlivěl. Zdálo se, že tentokrát se kostel zhroutl. Jako by někdo házel dolů balvany, a přitom dělal takový rámus, jako by hřmělo, a zároveň se smál tak, že v kostele div nepadaly obrazy ze stěn. Rom málem umřel od strachu. Začal křičet: „Mámo, táto, pomozte! Koukněte, chtějí mě zabít!“ a schoval se pod lavici. Slyšel, jak někdo chodí po kostele a hledá ho. Jak odešel opodál, začal Rom mluvit: „Ženo moje, slibuji ti, že už nikdy neodejdu z domu a dětem že už nikdy nesním všechny halušky s tvarohem. Jedním okem zahlédl, jak ho někdo hledá, je celý v černém a ani obličej mu není vidět, jen nohy má bílé. „Slibuji ti, moje milá ženo, že tě budu poslouchat a udělám všechno, co řekneš, jenom sem přijď a vyžeň tyhle, co tady rozbíjejí kostel!“ A schoval se pod lavici. Tohle trvalo několik minut. Rom slyšel, jak kolem něho někdo chodí. Naštěstí si ho nevšiml. Jenže netrvalo dlouho a to, co bylo celé zahalené v černém, se vrátilo zpátky a přišlo rovnou k němu. Začal křičet: „Mámo, táto, pomozte, přijďte

e khangeri a koda andro kalo pal leste. O Rom vičinlas: „Imar merava a buter imar šoha na chava haluški ciraleha the arminaha!“ a denašelas kijo oltaris. Odoj zadikhla o vudar andre zakristia. Zagela andre a zarinda pes. Koda, so les dohañinlas, avla kijo vudar, ale andre pes na dochudla. O Rom daratar aña na dichinlas. Pre odi bacht demada dešudujto ora a jekhvar sa preačila. Murdaile o lampi the o momela a andre khangeri ačila cichones, sar te pes nič na ačilahas. O Rom daratar peha aña na čalavlas, až palis vaj jekha oraha zasuta.

Tosara o khangeraris arakhla le Romes te sovel andre zakristia a polokes les ušada. O Rom vichutiła a kamla te vičinel. Až palis leske dogela, hoj imar na mušinel te daral. O khangeraris les ila pre fara a o rašaj leske radoscatar podiña o vasta a igen leske palikerlas, vaš oda, hoj odoj vilikerda cali rat, a maj pes so trin džene vidine andre diz te phenel le kraliske, so pes ačila. Le Romeske o kralis the e kralovna igen palikerde a maj dine te kisitinel kola nekfeder chabena. Savore palis bešte pal o skamind, chanas a paš oda o Rom vakerlas, so pes andre khangeri ačila. O kralis the e kralovna čak bondarnas le šerenca a šunenas. „Dičhol, hoj tu sal koda nekbarereder vitezis. Mek niko andre khangeri na vilikerda duj rata. Som bizutno, hoj the kadi trito rat savorenge, so andre khangeri daraven, sikaveha, hoj pes lendar na daras a hoj oda aveha tu, ko pre lende vikhelela.“ „Ta kaj, me imar ñikhaj na džav!“ phenda o Rom. „Džanen, sar man daravas?“ „Ale vilikerdal savoro,“ odphenda leske o kralis. „Tu sal nekbarereder vitezis, savo kana has. Ale te vilikereha the kadi trito rat, ta imar pre tute bareder vitezis ñikhaj na ela. Sako pal tute vakerla.“ „Gondolin pre amari princezna,“ phenda e kralovna. „Imar čak jekh dives a ela pale amenca. Daha tut sa, so ča tiri vodi kamela.“ Kija late pes pridiña o rašaj. „Kola, so tut daraven, ta jon tutar tiž daran. Te tutar na daranas, ta tut imar vareso kerdehas. Ale jon tutar daran buter sar tu lendar. Vaš oda pre lende imar duvar vikhedla,“ a kerda pro kralis la jakhaha. Le Romes le rašaskere lava podhazdle. „Mište, džava the adađive andre khangeri, ale mušinen man te del duj bare mare, duj kotera balevas the duj cakli thardi.“ Savorenge podchutiła o jilo, sar šunde, hoj o Rom džala the tritovar andre khangeri. O kralis maj parančolinda, hoj les te den sa, so čak kamela. O khangeraris the o Rom ile sa sa, so len o kralis diña a gele pre fara. Odoj o Rom schala maj jekh calo maro the o balevas a vipila maj jekh caklos thardi a thoda pes te sovel.

Vaj eña orendar rati les o rašaj the o khangeraris ligende andre khangeri a zarinde savore vudara. O Rom has ajso mato, hoj so čak les thode andre lavica te bešel, maj zasuta. Dešujekha oratar jekhvar zalabile savore lampi the o momela a ačila ajši vika, sar te kamlahas te el agor luma. Imar dičholas, hoj perla e khangeri. O Rom uštila a sar dikhla, so pes kerel, maj has trižbo. „Ta so, Romeja, daras pes?“ chudla vareko te vičinel. „Kada, oda imar tiro agor!“ a fest asalas. O Rom daratar mište na vichutiła andal e cipa. „Mamo, dado, šigitinen mange. Kamen man te murdarel. Mri kedvešno šukar romñi, egerinav tuke, hoj imar šoha ñikhaj na denašava a igen mange pharo, hoj imar šoha na chava tire haluški ciraleha the arminaha!“ a rozdikhla pes pal e khangeri. Savore vudara has zaphandle, čak maj paš o oltaris has

za mnou!“ a rozběhl se po kostele, a to černé za ním. Rom křičel: „Už umírám a už si nikdy nedám halušky s tvarohem ani se zelím!“ A utíkal k oltáři. Tam zahlédl dveře do zákristie. Vběhl dovnitř a zamkl za sebou. To, co ho pronásledovalo, doběhlo ke dveřím, ale dovnitř se nedostalo. Rom strachy ani nedýchal. V tom naštěstí odbila dvanáctá hodina a všechno najednou přestalo. Svíčky a lampy zhasly a v kostele nastalo ticho, jako by se nic nestalo. Rom se strachy ani nepohnul a až kolem jedné hodiny usnul.

Ráno našel kostelník spát Roma v zákristii a opatrně ho vzbudil. Rom vyskočil a chtěl zařvat. Až pak mu došlo, že už se nemusí bát. Kostelník ho vzal na faru. Kněz mu celý šťastný podal ruce a srdečně mu děkoval za to, že tam vydržel celou noc, a hned se všichni tři vydali na zámek říct královi, co se stalo. Král a královna byli Hlupákoví velmi vděční a okamžitě dali připravit ty nejlepší pochoutky. Pak si všichni sedli ke stolu, jedli a cikán přitom vyprávěl, co se dělo v kostele. Král s královnou jen koukali a vrtěli hlavou. „Zdá se, že jsi skutečně ten největší hrdina. Ještě nikdo nevydržel v kostele dvě noci. Jsem si jist, že i tuto třetí noc ukážeš všem, co v kostele straší, že se jich nebojíš, a že to budeš ty, kdo nad nimi zvítězí.“ „Ale kde, já už nikam nejdu,“ řekl Rom. „Víte, jak jsem se bál?“ „Ale všechno jsi vydržel,“ odvětil mu král. „Jsi největší hrdina, jaký tu kdy byl. Ale když vydržíš i tuhle třetí noc, tak už nad tebe většího hrdiny nikde nebude. Každý o tobě bude mluvit.“ „Mysli na naši princeznu,“ řekla královna, „už jen jeden den a bude zpátky s námi. Dáme ti vše, po čem jen tvá duše zatouží.“ Přidal se k ní kněz: „Ti, co tě straší, se tě taky bojí. Kdyby se tě nebáli, tak už by ti něco udělali. Ale oni se tě bojí víc než ty jich. Proto jsi nad nimi už dvakrát zvítězil,“ a mrknul na krále. Roma knězova slova povzbudila. „Dobře, půjdu do toho kostela i dneska, ale musíte mi dát dva velké chleby, dva kusy slaniny a dvě lahve pálenky.“ Všem radostí poskočilo srdce, když uslyšeli, že Rom půjde do kostela i potřetí. Král hned poručil, aby mu dali vše, co jen bude chtít. Kostelník a Rom vzali všechno, co jim král dal, a vrátili se na faru. Rom tam hned snědl skoro celý bochník chleba a slaninu, vypil téměř celou lahev pálenky a šel spát.

Přibližně v devět hodin ho kostelník a kněz odvedli do kostela a zamkli všechny dveře. Rom byl tak opilý, že usnul, jen co ho posadili do lavice. V jedenáct hodin náraz vzplanuly všechny lampy a svíce a nastal takový rámus, jako kdyby měl přijít konec světa. Už už se zdálo, že se kostel zhroutí. Rom se vzbudil a jak viděl, co se děje, hned vystřízlivěl. „Tak co, cikáne, bojíš se?“ začal někdo křičet. „Tohle je tvůj konec!“ zasmál se ten někdo strašlivě. Rom strachy málem že nevyskočil z kůže. „Mámo, táto, pomozte mi. Chtějí mě zabít. Moje milá ženo, slibuji ti, že už nikdy nikam neuteču a hrozně mě mrzí, že už si nikdy nedám tvoje halušky s tvarohem a se zelím!“ a rozhlédl se po kostele. Všechny dveře byly zavřené, jenom hned u oltáře ležela rakev. „Tak to je vážně můj konec,“ řekl si v duchu. V tom se rakev otevřela a vystoupila z ní Černá

o mocho, „Ta oda imar miro agor,“ phenda angla peste o Rom. Andre oda phundrisa li la o mocho a andal avla avri e Kali rañi. Ži andro pasos has imar parñi, ale le pasostar ži upre has Kali. Rozdikhla pes pal e khangeri a zadikhla le Romes. So čak les dikhla, maj pes rozdenašta kija leste. Kajčak o Rom na užarlas a chudla te denašel pal e khangeri, Denašelas vudar vudarestar, ale savore has zarimen. Imar dičholas, hoj les e Kali rañi chudela. O Rom imar na džanla, so te kerel, a sar denašelas pašal o mocho, chuťila andre a zacirdla o verchos. E Kali rañi les mangelas, hoj la te mukel andro mocho, hoj les nič na kerla, hoj te na daral, ale o Rom peha aňi na čalada a has cicho, hoj aňi na dichinlas, hja ba hoj les e Kali rañi mangelas. Andre oda demada dešudujto ora a sa jekhvar ačhila čit, čak e Kali rañi les furt mangelas, hoj la te mukel andro mocho, ale o Rom peha aňi na čalavlas. Kavka viľikerda ži tosara. Maj tosara avla o khangeraris a mište leske na vichuťile avri o jakha. Paš o mocho bešelas e princezna, šukar sar popka, a sikavlas pro mocho. „Miro zachrancos hino andre.“ O khangeraris ačhila sar kašt. Avla leske pre godi, hoj o Rom mulo. E princezna maj prindžarda, so peske gondolinel a phundrađa o verchos. Andre pašlolas o Rom a polokes ušťelas. Sar dikhla la princezna the le khangeraris, vichuťila andral a kamla te denašel het. „Imar pal savoro,“ phenda o khangeraris. „Kadaj e princezna, so la zaarakhlal. Akana džaha savore kijo rašaj a odarig andre diz.“

Pre brana sar dikhle e hentova la princeznaha, ta ačhile sar kašta. Ale maj pes prekidle a radoscatar chudle te vičinel. „E princezna adaj, e princezna adaj!“ a denašenas vaš o kralis. Oda imar the andro foros o manuša pes dodžanle, hoj e princezna pes bachtales visali la khere a hoj la zaarakhla o Rom. Pro ulici pes bašavlas, khelelas a gilavlas. O kralis the e kralovna na džanle, sar le Romeske te palikerel. „Akana sal čačes nekbareder vitezis pre calo luma. Vaš oda zasogalines sa, so čak tiri vodi kamel. Amen la kralovnaha egerindam koleske, ko la zaarakhela, ta leske la daha romňake. Te kames, aveha miro džamutro.“ O Rom čak dikhelas. „Ma rušen pre ma. Man imar hin romňi a trin čhave a kamav so neksigeder te el paš lende.“ Avka les o kralis diňa ajci somnakaj a love, keci korkoro važinelas the mek aver barvalipen. Sa narakinde andre barikaňi hentova a ligende le Romeha khere.

Adaj calo gav avla leske pro čudos. Sako les adaj likerlas sar diľines a jov avla khere sar baro raj a barvalo, hoj pes na del aňi te vakerel. Musaj te phenel, hoj les imar ñiko na užarlas. Sako peske gondolinelas, hoj varekaj našli la, vaj les vareko murdarda. So čak avla khere, e romňi les iľa, sar pes phenel, tel o majdros. Sa diliñipena leske andal o šero vitradla. Bešelas khere a šunlas la pro lav. Dine peske te kerel šukar baro kher a šigitinda the le Romenge, so bešenas paš leste. Savore peske prikerde o khera a jov len upre diňa o love. Šoha na has chalo a la romňaha sakoneske šigitinlas, te lenge kampelas. Pal kada lenge ulile mek štar čhave, duj murša a duj čhaja. Savore dživnas bachtales, jekhetanes a te na mule, dži doadađives dživen. A so pes ačhila kole džungale čarodejňikoha? Sar pes dodžanla, hoj la princezna zaarakhla o Rom, choľatar ačhila lestar baro čiriklo a odlitñinda het. Akorestar les imar andre koda foros ñiko na dikhla. Vakerlas pes, hoj choľatar rozčhingersali la pro kotera.

paní. Do půl pasu už byla bílá, ale od pasu nahoru byla černá. Rozhlédla se po kostele a zahlédla Roma. Jen co ho uviděla, hned se k němu rozběhla. Jenže Rom na nic nečekal a rozběhl se po kostele. Utíkal od dveří ke dveřím, ale všechny byly zamčené. Už to vypadalo, že ho Černá paní chytí. Rom už nevěděl, co dělat, a jak utíkal kolem rakve, skočil dovnitř a přitáhl poklop. Černá paní ho prosila, aby ji do rakve pustil, že mu nic neudělá, aby se nebál, ale on se ani nehnul a byl zticha, málem ani nedýchal, i když ho tak úpěnlivě prosila. V tom odbyla desátá hodina a všechno ztichlo, jenom ho Černá paní stále prosila, aby ji pustil do rakve, ale Rom se ani nehnul. Takhle vydržel až do rána. Hned ráno přišel kostelník a málem mu vypadly oči z důlků. U rakve seděla princezna, krásná jako růže, a ukazovala na rakev. „Můj zachránce je uvnitř.“ Kostelník zdřevěněl. Napadlo ho, že je Rom mrtvý. Princezna hned poznala, co se mu honí hlavou, a odkryla poklop. Uvnitř ležel Rom a pomalu se posadil. Jak uviděl princeznu a kostelníka, vyskočil ven a chtěl utéct pryč. „Už je po všem,“ řekl kostelník, „tady je ta princezna, kterou jsi zachránil. Půjďme teď všichni za knězem a od něj rovnou na zámek.“

Když uviděli u brány kočár s princeznou, zůstali jako opaření. Ale hned se vzpamatovali a začali radostí křičet. „Princezna je tady! Princezna je tady!“ a utíkali pro krále. To už se dověděli i lidé ve městě, že princezna se šťastně vrátila domů a že ji zachránil Cikán. Na ulicích se hrálo, tancovalo a zpívalo. Král s královnou nevěděli, jak Romovi poděkovat. „Teď jsi skutečně největším hrdinou na celém světě. Za to si zasloužíš všechno, po čem jen tvá duše touží. My s královnou jsme slíbili, že ji dáme za ženu tomu, kdo ji zachrání. Jestli chceš, staň se mým zetěm.“ Rom jenom koukal. „Nezlobte se na mě. Já už ženu mám a tři děti a chci být co nejdřív u nich.“ A tak od krále dostal tolik zlata a peněz, kolik sám vážil, a k tomu ještě jiné poklady. Všechno to naložili na parádní kočár a odvezli i s Romem k němu domů.

Tady se tomu celá vesnice divila. Každý ho tu měl za hlupáka a on se vrátil domů jako veliký pán, bohatý, že se to nedá ani slovy popsat. Je třeba dodat, že ho tady už nikdo nečekal. Každý si myslel, že se někde ztratil, nebo že ho někdo zabil. Jen co přišel domů, žena si ho vzala, jak se říká, na paškál. Z hlavy mu vyhnala všechny hlouposti. Seděl doma a poslouchal ji na slovo. Dali si postavit hezký velký dům a pomohli i Romům, co žili vedle nich. Všichni si opravili domy a on jim na to dal peníze. Nikdy nechtěl mít všechno pro sebe a se ženou každému pomáhal, když to bylo potřeba. Narodily se jim potom ještě čtyři děti, dva chlapci a dvě holčičky. Všichni žili šťastně a spolu, a jestli neumřeli, žijí až dodnes. A co se stalo s tím zlým čarodějníkem? Jak se dověděl, že princeznu zachránil ten Rom, ze vzteku se proměnil ve velkého ptáka a odletěl pryč. Od té doby ho ve městě nikdo neviděl. Říkalo se, že se vzteky rozsypal na kousky.

Přeložil Martin Gális

Andrej Giňa

Pal o Rom the pal e phuri Jožaňa

Kaj has, kaj na has, guleja bachtaleja the mek Devla čačēja, has jekh Rom. Ole Romes has ajci čhave, keci pro ņebos čercheňa the mek o jekh buter. Sar savore Roma the jov has čoro, hoj čoredere manuŝes phares varekaj avrether arakhlalas. Peskera romňaha the le čhavenca beŝelas andro ciknoro kheroro pre aver agor gaveste. Jekhvar beŝenas savore khere a užarenas pro chaben. E romňi kerelas gomboda a kija pekelaŝ marikla. Savore pes naŝtik doužarde, kana ela tado. Te ulahas hodna, ta chalalas the e piri, so pes andre tavlas. O Rom dikhelas pre romňi. Has smutno, sar te rundahas. „Ta so tute?“ phučla latar. „Masovar hin tut pherdo dumi a adačive mek na phunradal o muj.“ „Tosara, sar geľal andro veŝ,“ vakerel e romňi, „ta somas andro gav te anel varesavo chaben, ale ņiko man na diňa phuvaľi. Kada chabenoro, so akana kerav, oda ehin sa, so amen hin khere. Tajsa imar na chana. Khere nane mek aňi kruŝinka.“ „Ale romňije, kavka upre imar samas kecivar. Tajsa uŝťava sigo, džava andro gav a dikheha, hoj varesavo chaben anava.“ Sar phenda, avka kerďa. Uŝťila sigo, ophirda savore khere, ale na anda nič. Avka leske e romňi phenda: „Te na kames, hoj adaj savore te meras bokhatar, muŝines te džal andre luma a te anel varesave love. Avres adaj savore dodžaha bokhatar.“ O Rom pes pre aver dıves skidľa a geľa andre luma. E romňi leha geľa ži pro agor gaveske a odoj pes leha rovibnaha rozgeľa. Ale aňi le Romeske na has miŝte, čak avka avka zalıkerďa o apsa. „Merkin pre peste. Džanes, hoj pre tute užaraha sar pro Devloro a te tut na ela bacht, av mindar khere,“ phenda e romňi. Pal kada pes rovibnaha rozgeľe.

O Rom džalas ta džalas, gav gavestar, foros forostar, ale e bacht sar te angla leste denaŝťahas a o Rom la na a na te dochudel. Jekhvar avľa andre kajso baro veŝ. Avri has kerades a kamelas pes leske igen te pijel. „Andre kajso baro veŝ kamelas te el chaňigori,“ phenda angla peste a geľa la te rodel. O Rom phirlas a phirlas, ale na a na pre late te talinel. Avka peske beŝťa tel o baro rukh. Ajso has strapimen, hoj odoj zasutľa. Andre odi bacht džalas odarik o hajňikos, zadikhľa les odoj a maj geľa kija leste. „Ta so adaj keres, sar pes adaj dochudľal? Sem adaj na dikhas manuŝes, sar o berŝ baro. Kadaj hin but ruva. Te pre tute talinena, ta tut rozčhingerna. Av manca kij amende. Dičhol pre tute, hoj sal bokhalo. E romňi bizutnones vareso lačho taďa.“ O Rom le goreske igen palıkerďa a geľa leha. E gadži čak dikhelas, kas lake lakero anda. „Arakhlom les te sovel tel o baro rukh. Te les na arakhlomas, ta les o ruva dochalehas. Hino igen zuňimen a bokhalo. Hin tut vareso te chal?“ phučla latar. „Muŝinen čepo te použarel. Maj ela tado.“ Na ľikerďa aňi deŝ minuti a e gori thoda lenge pro skamind peko mas the phuvale. „Oda koda ŝoŝoj, so les idž vilındal,“ phenda peskere romeske. O Rom naŝtik avľa kija peste, sar dikhľa kajso lačhipen pro taňiris. O chaben andre leste peľa sar andre chaňig. Imar has polokes rat a avri ŝitısaľolas. E gadži dikhľa pro Rom a chudľa te vakerel. „Akana pre rat tut

Andrej Giňa

O Romovi a staré Jožaně

Byl, nebyl, sladký, šťastný a ke všemu spravedlivý Bože, jeden Rom. Ten Rom měl tolik dětí, kolik je na nebi hvězd a ještě o jedno víc. Jako všichni Romové i on byl chudý, že chudšího člověka bys těžko jinde hledal. Se svou ženou a dětmi bydlel v maličkém domečku na druhém konci vesnice. Jednou všichni seděli doma a čekali na jídlo. Žena vařila *gombodu* a k tomu pekla placky. Všichni se nemohli dočkat, až bude uvařeno. Kdyby mohli, snědli by i hrnec, co se v něm vařilo. Muž se díval na ženu. Byla smutná, jako by plakala. „Co ti je?“ zeptal se jí. „Jindy máš tolik řečí a dneska jsi ještě neotevřela pusu.“ „Ráno, když jsi šel do lesa,“ říká žena, „tak jsem byla ve vesnici, abych nám donesla nějaké jídlo, ale nikdo mi nedal ani bramboru. Tahle trocha jídla, co teď vařím, je všechno, co máme doma. Zítra už jíst nebudete. Doma už není ani drobeček.“ „Ale ženo, takhle jsme na tom byli už kolikrát. Zítra vstanu brzo, půjdu do vesnice a uvidíš, že nějaké to jídlo donesu.“ Jak řekl, tak se stalo. Vstal brzy, obešel všechny domy, ale nic nedonesl. A tak mu žena řekla: „Jestli nechceš, abychom tu všichni umřeli hladu, musíš jít do světa a donést nějaké peníze. Jinak tady všichni pojdemu hladu.“ Muž se druhého dne sebral a vydal se do světa. Žena ho doprovodila až na konec vesnice a tam se s ním s brekem rozloučila. Ani jemu nebylo dobře, jen tak tak zadržel slzy. „Dávej na sebe pozor. Víš, že na tebe budeme čekat jako na smilování Boží, když nebudeš mít štěstí, přijď hned domů,“ řekla žena. Potom se s pláčem rozešli.

Muž šel a šel, od vesnice k vesnici, od města k městu, ale štěstí jako by před ním utíkalo a Rom ho ne a ne dostihnout. Jednou přišel do takového hlubokého lesa. Bylo horko a chtělo se mu moc pít. „V tak hlubokém lese by mohla být studánka,“ řekl si sám pro sebe a vydal se ji hledat. Chodil a chodil, ale ne a ne studánku najít. Tak se posadil pod velký strom. Byl tak unavený, že tam usnul. Naštěstí kolem procházel hajný, zahlédl ho tam a hned šel k němu. „Co tu děláš? Jak ses sem dostal? Vždyť zde nevidíme člověka, jak je rok dlouhý. Je tu hodně vlků, když na tebe narazí, roztrhají tě. Pojď se mnou k nám. Je na tobě vidět, že jsi hladový. Žena určitě uvařila něco dobrého.“ Rom gádžovi hezky poděkoval a šel s ním. Gádži jenom koukala, koho že to ten její přivedl. „Našel jsem ho spát pod stromem. Kdybych ho nenašel, tak by ho vlci sežrali. Je děsně unavený a hladový. Máš něco k jídlu?“ zeptal se jí. „Musíte chvíli počkat, hned bude vařeno.“ Netrvalo ani deset minut a gádži jim postavila na stůl pečené maso a brambory. „To je ten zajíc, co jsi ho včera střelil,“ řekla svému muži. Rom se nemohl vzpamatovat, když uviděl na talíři takovou dobrotu. Jídlo do něj spadlo jak do studny. Pomalu byl večer a venku se stmívalo. Gádži se na Roma podívala a řekla: „Teď večer už

imar ñikhaj na mukaha. Presoveha adaj a tosara džaha. "The avka pes ačhila. Mek leske thode andro gombocis maro the kotor balevas. O Rom na džanla, sar lenge te palikerel. Te na o gadžo, ko džanel, so pes leha ačhilahas.

Avka pes diña o Rom ešebnone dromea pre savo talinda. Džalas ta džalas až doavla kijo jekh gav. Sar geła odijader, prindžarda, hoj odoj bešen o Roma. Až o jilo leske podchutiła. Avka pes mukla prosto kija lende. Na likerda but a zadikhle les cikne čhave, rozdenašte pes kija leste a zvedavones peske les obdikhenas. „Ta so, čhavale, pačinav pes tumenge? Zijand, hoj pre ma na figinen varesave cukri, ulahas tumen, so te čhinel!“ O čhave čak dikhenas a gele lestar odijader. Oda imar zadikhle le Romes o Roma, so has avri. Maj pes kija lende pridine o džuvlija the o bareder čhave a maj has e dvora pherdī. Sako has zvedavo, k'oda avel. O Rom doavla ži kija lende a šukares pozdravinda. „Lačo dīves tumenge žičinav. Gondolinav, hoj na rušen, kaj avlōm ke tumende. Doande man mire pindre, aņi na džanav sar.“ „Ma omang pes. Imar dikhla, či šundal, hoj Rom Romes te na lel andro kher a te na del les te chal?“ phenda o phureder Rom, so terdolas maj paš leste. „Igen tumenge palikerav savorenge. Som pro droma but a but dīvesa a le Romenca pes na zgēlōm, aņi na džanav kana.“ Avka lestar o Roma phučenās, khatar hino, kaj džal a so jekh aver. Kaj te avel andro romano gavoro Rom, oda pes na ačhila imar čirla. Vakernas a vakernas, až avla avri o phuro Kachñaris. Avka les adaj vičinenas savore, bar te les has o nav Jožus, a vičinda le Romes ke peste andro kher. Leskeri romņi thoda leske haluški a o phuro Kachñaris chudla lestar te phučerel, khatar hino, kaj džal a soske. Avka o Rom chudla te vakerel, sar phares pes lenge dživel, a vaš oda geła andre luma te anel varesave love, hoj te predživen. O phuro Kachñaris sar te obžidilahas a maj zmukla. „Me kola gava, khatar tu sal, džanav. Me som andal o trito gav pašal tumende. Odoj predžidilom o ternipen. Avka sar tu, gełom andre luma, avlōm adaj, arakhlōm peske la romņa,“ a sikađa pre romņi, „a imar ačhilōm adaj. Na sas tiro papus o phuro Jantekus?“ phučla lestar. O Rom čak diña avri o jakha. „Tak tumen les prindžarnas?“ „Sar dikhes, tak hat, the tira baba, la Pavlina.“ O Rom ačhila sar kašt. Avka peske vakernas a kija lende pes pridine mek aver Roma. Pre aver dīves tosara o Rom igen palikerda le phure Kachñariske a savore Romenge, hoj les avka šukares priile maškar peste, a vidina pes odijader andre luma. „Ma bister,“ phenda leske o phuro Kachñaris, „adaj tute o vudar phundrado, kana čak aveha. Sar čak birinaha, ta tuke žutinaha.“

O Rom džalas ta džalas, až doavla andro jekh baro foros. Odoj maj agoral paš e bari kapura bašavnas o lavutara. „Na hoj aveha smutno!“ phenda leske o slugadžis. „Smutnone manušen na tromas andro foros te mukel.“ „Soske avās smutno. Me som igen loš, hoj pes adaj bašavel a o manuša asan.“ Kale lavenca pes mukla andro foros. Adaj maj andre dojekh ulica pes bašavlas, gilavlas a khelelas. O Rom čak dikhelas. „Ta adaj pes mušinda te ačhel igen baro lačhipen. Džav andre karčma,“ phenda peske, „odoj pes dodžanava buter.“ E karčma has namardi. Andro kutos bašavnas o lavutara a o nipi khelenas a gilavnas. So čak peske bešta,

tě nikam nepustím. Přespíš tu a půjdeš až ráno.“ A tak se také stalo. Ještě mu do uzlíku dali chleba a kus špeku. Rom nevěděl, jak jim poděkovat. Kdyby nebylo toho hajného, kdo ví, co by se mu bylo přihodilo.

A tak se Rom vydal první cestou, na kterou narazil. Šel a šel, až přišel k jedné vesnici. Když se ještě kousek přiblížil, poznal, že tam bydlí Romové. Až mu srdce poskočilo. Tak šel rovnou k nim. Netrvalo dlouho a zahlédly ho malé děti, přiběhly k němu a zvědavě si ho prohlížely. „Tak co, děti, líbím se vám? Škoda, že na mně nevisí nějaké bonbóny, měly byste si co utrhnout.“ Děti jenom koukaly a odstoupily od něj dál. To už ho zahlédli i Romové, co byli venku. Hned se k nim přidaly ženy a větší děti, a plácek před domy byl hned plný lidí. Každý byl zvědavý, kdo to přichází. Rom došel až k nim a hezky pozdravil. „Dobrý den vám přeji. Doufám, že se nezlobíte, že jsem k vám přišel. Donesly mě sem moje nohy, sám ani nevím jak.“ „Neomlouvej se. Už jsi někdy viděl nebo slyšel, aby Rom Roma nepozval k sobě domů a aby mu nedal najíst?“ řekl starší Rom, co stál hned vedle něj. „Moc vám všem děkuji. Jsem na cestách už moc a moc dní a Romy jsem neviděl, ani nevím kdy.“ A tak se ho Romové ptali, odkud je, kam míří a další věci. Aby přišel do romské vesničky nějaký cizí Rom, to se už dávno nestalo. Mluvili a mluvili, až vyšel ven starý Kachňar. Tak mu tu všichni říkali, přestože se jmenoval Jožo. Pozval Roma k sobě na návštěvu. Jeho žena mu nandala halušky a starý Kachňar se ho začal vyptávat, odkud je, kam jde a proč. Rom začal vyprávět, jak se jim těžce žije, a proto že se vydal do světa, aby vydělal nějaké peníze, aby přežili. Starý Kachňar jako kdyby ožil a hned spustil: „Ty vesnice, odkud pocházíš, ty já znám. Jsem ze třetí vesnice od vás. Tam jsem prožil mládí. Tak jako ty jsem se vydal do světa, přišel jsem sem, našel jsem si ženu,“ a ukázal na ni – „a už jsem tu zůstal. Nebyl tvůj děda starý Jantek?“ zeptal se ho. Rom jen vykulil oči. „Tak vy ho znáte?“ „Jak vidíš, tak ano, a taky znám tvou babičku Pavlínu.“ Muž zkoprněl. Takhle si spolu potom povídali a přidali se k nim ještě další Romové. Na druhý den Rom hezky poděkoval starému Kachňarovi a všem Romům, že ho mezi sebe tak hezky přijali a vydal se dál do světa. „Nezapomeň,“ řekl mu starý Kachňar, „tady máš dveře otevřené, ať přijdeš kdykoli. Jak jen budem moct, pomůžeme ti.“

Rom šel a šel, až došel do jednoho velkého města. Hned na kraji u velké brány hráli muzikanti. „Ne, že budeš smutný,“ řekl mu voják. „Smutné lidi nesmíme do města pouštět.“ „Proč bych byl smutný? Jsem moc rád, že se tu hraje a lidé že se smějí.“ S těmito slovy se vydal do města. Tady se snad skoro v každé ulici hrálo, zpívalo a tančilo. Rom jenom zíral. „Tak tady se muselo stát něco skutečně dobrého. Jdu do hospody,“ řekl si, „tam se dozvím víc.“ V hospodě bylo narváno. V koutě hráli muzikanti a lidi tancovali a zpívali. Jen co si sedl, hned k němu přišel hostinský. „Co si dáš?“ zeptal se ho. „Copak já bych si dal cokoli, ale nemám ani zlámaný halíř.“ „Dneska peníze

maj kije leste avla o karčmaris. „So peske deha?“ phučla lestar. „So bi, me peske dás bar so, ale nane man aňi phago fileris.“ „Adaďive tuke love na kampel. Adaďive šaj pijes a chas hjaba.“ O Rom čak diňa avri o jakha. „A oda čačes, či peske keres pheras? Me šoha na dikhľom, hoj varekaj te davkeren hjaba te chal the te pijel. Te oda avka, anen mange, so kamen.“ O karčmaris anda leske peka kachňa the phuvale a kija mek mol. O Rom diňa avri o jakha. „Oda mange?“ phučla mek jekhvar. „Ma vaker a cha. Te tut ela čino, tak mek tuke anava.“ O Rom pes mukla andro chaben a musaj te phenel, hoj andre leste perlas sar andre chaňig. Andre karčma, ale the avri pes khelelas a gilavlas ži jepaš rat. Oda has o chaben the o pijiben hjaba. „Mek mange na phendaľ,“ phučla o Rom le karčmaristar, „so pes adaj ačhila, hoj pes vsadzi bašavel a kheleľ.“ „Amara phurederake princeznake ulila muršoro a e terneder princezna geľa romeste a sa pes ačhila adaďives. Vaš oda o kralis phenda, hoj adaďives ži jepaš rat sako šaj pijel a chal hjaba pre bacht the pro sastipen le čhavoreske the la princeznake.“ O karčmaris anda angle dešudujto mek jekhvar sakoneste te chal the te pijel. Pal o dešuduj ori pes imar chalas a pijelas sako vaš peskero. O Rom pre aver ďives tosara geľa andre diz. Phenda peske: „Idž has ajse bare oslavi a sakones has lači kedva, talam man na čivna avri a dena man varesavi buti.“ The pes avka ačhila. Dine les te pašinel le papiňen.

Pregelá vaj jekh čhon a ačhila pes vareso, so ňiko aňi andro nekbareder suno na užardahas. E princezna, so geľa romeste, jekhvar ňisostar ňič nasvaliľa. Preačhila lake te šmakinel te chal, na birinlas aňi te phirel, savi has slabo a tel o jakha šutolas. Mek šoha nasvali na has, aňi sar cikňi čhajori. Sako la džanlas sar sastona, zoraľa, a so geľa romeste, the bachtaľa džuvľa. Savore, o princos, lakero rom, e kralovna the o kralis, ačhile vidarade. O kralis maj diňa te vičinel le nekfeder dochtoren. Jon la predikhle, ale ňič na arakhle. Kerenas savoro, hoj te aven pre oda, so late, sar la te visastarel, ale na avle pre ňisoste. Avka lakero rom, o princos, egerinda koleske, kola visastarla, ajci somnakaj, keci korkoro važinel. Maj doavle vaj keci manuša la princezna te sastarel, ale sar avle, avka odgele. Aňi jekh lake na žutinda. Sar pes dodžanľa o Rom, so pes la princeznake ačhila, maj geľa pal e kralovna. Joj pre leste dikhelas a na kamelas te paťal peskere jakhenge. „Tu phenes, hoj kames la princezna te visastarel?“ phučla lestar. „Mange igen pharo, so pes lake ačhila. Te šaj laha povakerás, ta maj tumenge phenás, so late.“ E kralovna čak pre leste dikhelas. Maj diňa te vičinel le kralis the le princos. So duj džene pre leste čak dikhenas. „Tu kames te visastarel la princezna?“ asabnaha phenda o kralis, „ale te imar phendam, hoj ko kada dokanizla, ta chudela ajci somnakaj, keci korkoro važinel, tak mušinas o lav te doľikerel.“ Avka gele savore pal e princezna. Čori dičholas igen namište. Sar pre late dikhle, ta andro roviben lenge džalas, ale ulikerde pes. Na kamle lake te kerel mek bareder dukh. O princos la obchudľa a chudľa te vakerel. „Kadaj o Rom tutar kamel vareso te phučel. Te aveha hodno, ta leske odphen.“ „Ale elas mište, te paš oda adaj ňiko cudzo na elas,“ phenda o Rom. Avka savore, so pašal e princezna kernas, odgele, a o Rom chudľa la princeznatar te phučerel.

nepotřebuješ, dneska můžeš pít a jíst zadarmo.“ Rom jen valil oči. „To jako doopravdy nebo si děláš legraci? Nikdy jsem neviděl, aby někde dávali jídlo a pití zadarmo. Ale když to tak je, tak mi doneste, co chcete.“ Hospodský mu donesl pečenou husu, brambory a k tomu víno. Rom vykulil oči. „To je pro mě?“ Zeptal se ještě jednou. „Nemluv a jez! Když budeš mít málo, ještě ti donesu.“ Rom se pustil do jídla a musím říct, že to do něj padalo jako do studny. V hospodě, ale i venku se tancovalo a zpívalo až do půlnoci. To bylo jídlo a pití stále zadarmo. „Ještě jsi mi neřekl,“ zeptal se Rom hospodského, „co se tu stalo, že se tu všude hraje a tancuje?“ „Naši starší princezně se narodil chlapeček a mladší princezna se vdala, a to všechno se stalo právě dneska. Proto král řekl, že dnes až do půlnoci může každý pít a jíst zdarma, na zdraví a na štěstí toho kloučka a naší princezny.“ Před půlnocí přinesl hospodský ještě jednou každému jídlo a pití. Po dvanácté si už každý jídlo a pití platil sám. Na druhý den ráno se Rom vydal na zámek. Řekl si: „Včera byly takové velké oslavy a každý měl dobrou náladu, snad mě nevyhodí a dají mi nějakou práci.“ A tak to i bylo. Dali mu pást husy.

Uplynul jeden měsíc a stalo se něco, co by nikdo ani v tom nejčernějším snu nečekal. Princezna, která se vdala, jednou z ničeho nic onemocněla. Přestalo jí chutnat, nemohla se ani postavit, jak byla slabá a ztrácela se před očima. Ještě nikdy nebyla nemocná, ani jako malé dítě. Každý ji znal jako zdravou, silnou a – co se vdala – i jako šťastnou ženu. Všichni, princ, její manžel, královna a král byli vystrašení. Král hned nechal přivolat nejlepší doktory. Prohlédli ji, ale nic nezjistili. Dělali všechno, co mohli, aby zjistili, co jí je a jak ji vyléčit, ale nezjistili nic. Její manžel princ slíbil tomu, kdo ji uzdraví, tolik zlata, kolik bude sám vážit. Princeznu přišlo uzdravit hned několik lidí, ale jak přišli, tak odešli. Ani jeden jí nepomohl. Když se Rom dozvěděl, co se princezně stalo, hned šel za královnou. Koukala na něj a nechtěla věřit svým očím. „Ty tvrdíš, že chceš princeznu uzdravit?“ zeptala se ho. „Je mi moc líto, co se jí přihodilo. Kdybych s ní mohl mluvit, hned bych vám řekl, co jí je.“ Královna na něj jen zírala. Hned dala přivolat krále a prince. Oba na něj taky jen koukali. „Ty chceš uzdravit princeznu?“ řekl s úsměvem král, „když už jsme jednou řekli, že kdo to dokáže, dostane tolik zlata, kolik sám váží, musíme svoje slovo dodržet.“ Všichni se vydali za princeznou. Chudák vypadala hrozně špatně. Jen co se na ni podívali, bylo jim do breku, ale udrželi se. Nechtěli jí způsobit ještě větší bolest. Princ ji objal a spustil: „Tady ten cikán se tě chce na něco zeptat. Když budeš moct, odpověz mu.“ „Ale bylo by dobré, kdyby u toho nebyl nikdo cizí,“ řekl Rom. Odešli všichni, co princezně sloužili, a Rom se jí začal vyptávat. Která její služebná je k ní nejmilejší, jestli ji navštěvují jiné ženy a muži. Princezna nevěděla. Potom se jí zeptal, jestli tam za někým ze služebnictva nepřišla nějaká starší ženská. „Já jsem ji neviděla, ale mé služebné ji tady viděly. Mluvila s mojí vrchní služebnou, s komtesou.“

Savi lakeri inaška hiñi kija late nekfeder, či pal lende phiren varesave aver džuvlija či murša. E princezna na džanelas. Palis latar phučla, či odoj na avla pal varekaste phureder gori. „Me la na dikhľom, ale mire inaški la adaj dikhle. Vakerlas mira ešebnonaha inaškaha, la komtesaha. Sakoneske vakerlas, hoj oda lakeri fameliya pal e baba.“ Le Romeske maj dogela, so pes ačhila. „Mindik adaj na avla e gori, tak e princezna has sasti, hoj hat? A sar odgela, ta nasvalila. Hin man čačo?“ phučla lendar. „Avka ehin,“ odphenda leske o princos. „Som bizutno, hoj kodi gori la princezna pokerda.“

Savore pre leste dikhenas, ale na achalonas, so pes ačhila. Avka lenge o Rom viphenda, s'oda ehin, te varekas pokeren. „Kada pes ačhila kij' amende andro gav, jekha terňa gorake. Na has lake mek aňi tranda berš a has la duj cikne čhavore. E gori nisostar nič jekhvar nasvalila. Preačhila lake te šmakinel te chal a tel o jakha šuťolas. Ačhila ajsi slabo, hoj na birinlas aňi te phirel.“ O kraľis, e princezna the o princos čak pre leste dikhenas. „Se kada pes ačhila amara princeznake. Sa avka, sar tu vakeres,“ phenda o princos. „Avka lakero rom laha pophirda pal savore doktora,“ vakerlas o Rom odijader, „ale ģiko lake na džanlas te žutinel.“ „Savoro, so vakeres,“ phenda o kraľis, „bešel pre amari princezna.“ „La gora, avka sar the la princezna, vareko pokerda. Palis leske avla pre godi, hoj andre aver gav amendar, bešel e romňi, e phuri Jožaňa. Joj sastarel le manušen le drabenca. Zaprachinda le grajen andro verdan a gela pal late. E romňi sar te les užardanas. O gadžo avla kija late a chudla te vakerel, so pes ačhila leskera romňake.“ „Mište,“ phenda e phuri Jožaňa, „imar tut užaravas. Calo gav vakerel pal oda, savi bibacht pre tumende pela. Lav peha o draba a džas.“ So čak avla kije gori a predikhla la, maj prindžarda, hoj hiñi pokerdi. Maj lake kerda jakhengero paňi a diňa lake les te vipijel. Palis latar chudla te phučerel, ko odoj phirel, avka sar me phučavas tumendar, a prerodla calo kher. Hazdla o duchni, o perňici, o matraca, až ačhile o haďi čuča. Andre lakero hados has lakere bala, e kangli, o phusa the khast. Sar šuťonas o phusa the o khast, avka polokes šuťolas e gori. Lakero rom the o čhave čak dikhenas, so e Romňi kerel, a palis chudla te vakerel, ale anglal peske terďila paš la gorakero šero. Phagerav o pokeriben. Sar avla, avka mi oddžal, a imar šoha ģikasko te na ubližinel a oda, ko tut diňa te pokerel, mi el bibachtalo calo džživipen, a pomodľinda pes. Mek jekhvar predikhle calo kher a sa, so arakhle tel o prahos a tel o matraca, zlabarde. O gadžo na džanla, sar la Romňake te palikerel. Ale e Romňi nič na kamelas. Na likerda ani jekh kurko a la gorake has o but feder. Imar chudla te chal a e zor lake polokes visalolas pale. O gadžo narakinda andro verdan chaben a ligenda les la Romňake.“ O kraľis la kraľovnaha čak šunen. „Te kada, so amenge akana vakerehas, hin čačipen, tak mušinas mindar vaš e Romňi te džal,“ phenda o princos. „Laha e hentova le nekfeder grajenca a maj tajsa džaha vaš lake.“ Sar o princos phenda, avka kerde. O Rom avla pal e phuri Jožaňa a rozphenda lake sa, so pes ačhila la princeznake. „Mište,“ phenda e phuri, „lav peha varesave draba a šaj džas.“ Bešte andre hentova a mukle pes andro

Každému vyprávěla, že je to její příbuzná po babičce.“ Romovi hned došlo, co se stalo. „Dokud sem ta ženská nepřišla, tak byla princezna zdravá, nebo ne? A jak odešla, tak onemocněla. Nemám pravdu?“ zeptal se ostatních. „Je to tak,“ odpověděl princ. „Jsem si jistý, že ta gádži princeznu počarovala.“

Všichni na něj koukali, ale nerozuměli, co se stalo. Tak jim Rom vysvětlil, co znamená, když někdo někoho počaruje. „Jednou se to stalo u nás ve vesnici jedné mladé gádžovce. Nebylo jí ještě ani třicet let a měla dvě malé děti. A najednou z ničeho nic onemocněla. Přestalo jí chutnat a ztrácela se před očima. Byla tak slabá, že nemohla ani chodit.“ Král, princezna a princ na něj jen koukali. „Vždyť tohle všechno se přihodilo i naší princezně. Přesně jak to popisuješ,“ řekl princ. „Její muž s ní obešel všechny doktory,“ vyprávěl Rom dál, „ale nikdo jí neuměl pomoci.“ „To všechno, co říkáš, sedí i na naší princeznu,“ řekl král, „jak tu gádžoku, tak i princeznu někdo počaroval.“ „Potom si muž té gádžovky vzpomněl, že ve vedlejší vesnici bydlí jedna Romka, stará Jožaňa. Léčí lidi bylinkami. Zapřáhl koně do vozu a jel za ní. Babka jako by ho už čekala. Sedlák k ní přišel a začal jí povídat, co se jeho ženě stalo. ‘Dobře,’ řekla stará Jožaňa. ‘Už jsem tě čekala. O tom, jaké neštěstí vás potkalo, už mluví celá vesnice. Vezmu s sebou svoje bylinky a jedeme.’ Jen co přijela ke gádži a prohlédla ji, hned poznala, že je počarovaná. Hned jí připravila vodu, co se dělá proti uhranutí, dala jí tu vodu vypít. Potom se začala vyptávat, kdo k ní chodí, tak jako jsem se vyptával i já vás, a prohledala celý dům. Sundala peřiny, polštáře, matrace, až na postelích nebylo nic. V posteli té gádžovky našla její vlasy, hřeben a stébla slámy a seno. Jak schla ta sláma a seno, tak pomalu usychala i ta gádžovka. Její manžel a děti jen zírali, co s ní ta stará Romka dělá. Potom začala čarovat ona, ale předem si stoupla k hlavě té gádžovky. ‘Lámu tuhle kletbu. Jak přišla, tak ať odejde, ať už nikdy nikomu neublíží a ten, kdo tě nechal počarovat, ať je nešťastný celý život,’ a pomodlila se. Ještě jednou prohledali celý dům a všechno, co našli pod prahem a pod matracemi, spálili. Sedlák nevěděl, jak té Romce poděkovat. Ale ona nic nechtěla. Netrvalo ani týden a gádži bylo o hodně líp. Začala zase jíst a pomalu se jí navracela síla. Sedlák naložil plný vůz jídla a té Romce ho odvezl.“ Král a královna jen naslouchali. „Jestli je to, co nám tu vyprávíš, pravda, tak to musíme pro tu starou Cikánku hned zajet,“ řekl princ. „Do kočáru zapřáhneme nejlepší koně a hned zítra se za ní vydáme.“ Jak princ řekl, tak to i udělali. Rom zajel za starou Jožaňou a povyprávěl jí o všem, co se princezně přihodilo. „Dobře,“ řekla stará Jožaňa, „vezmu s sebou nějaké byliny a můžeme jet.“ Nasedli do kočáru a rozjeli se do zámku. Tady už je všichni očekávali. Princ vzal Jožaňu za princeznu. Pořádně ji prohlédla a jen pokyvovala hlavou. Princezna byla hubená a slabá, když šla, museli ji přidržovat. „Kdybyste ji takhle nechali ještě jeden, dva týdny, už by nemusela být mezi námi.“ Přestože Jožaňa vážila tak dlouhou cestu

diz. Adaj len savore imar užarnas. O princos ila la Romňa pal e princezna. Joj la mište predikhla a čak kerlas le šereha. Has šuki, slabo a sar phirlas, ta čak la chudenas. „No ta mek la muklanas avka jekh duj kurke, ta imar na mušinda te el maškar amende.“ E romňi, bar te avla ajso baro drom a has zuñimen, maj chudla la princezna te sastarel. Kerda lake jakhengero paňi a diňa lake te vipijel. O kralis the e kralovna čak dikhenas. E phuri Jožana prindžarda, hoj pes pal e princezna igen daran. Avka lenge phenda: „Kada paňi, so akana e princezna vipila, sastarel o jakha. Kola, so la pokerda, mušinde te el igen zorale a nalače jakha. Akana sa prerodaha andro kher, kaj e princezna sovel.“ Avka odoj sa rozkidle. Andro hados arakhle o phusa the o kast, e kangli la princeznakere balenca a tel o pindre la has parno ratvalo patavo. E Romňi chudla te vakerel: „Sar šuťonas o phusa the o khas, avka šuťolas e princezna, a o ratvalo patavo odoj thode, hoj pes te trapinel so nekbuter. La princezna pokerda koda, so the la gora andal amaro gav. Akana mušinas sa te zlabarel a te vipratinel o kher.“ Palis terdila paš e princezna, činda pre peste the pre princezna kerestos. „Phagerav o pokeriben, kaj imar šoha ñikaske te na ubližinel a koda, ko diňa la princezna te pokerel, mi el calo peskero dživipen bibachtalo, kaj te na prindžarel, s’oda ehin lačhipen.“ Pal kala lava diňa e romňi sa te zlabarel až o hadi, so upre e princezna sovlas. E phuri Jožana pes polokes la princeznatar aňi na čalada. Ale na čak joj. Savore užarnas, sar ela la princeznake. O kralis, e kralovna the o princos sar has hodna, tak has paš late. Chvala Devleske, lake has dives so dives feder. Chudla pale te chal a polokes lake visaliła e zor. Savore has igen bachtale, hoj pes e princezna olestar dochudla, čak lakeri nekbareder inaška, e komtesa, pes ñikhaj na sikavlas. Peľa pre late e bibacht, sar lake e romňi žičinda. Joj oda has, so diňa te pokerel la princezna. Igen lake zavidzinlas, hoj hiňi bachtali, hoj peske ila le princos a hoj pes rado dikhen. O kralis sar pes dodžanla, so kerda, diňa la le rikonenca te tradel avri andal o diz. Na likerda aňi jekh čon a e princezna savorestar visastiła a has ajsi, sar angomis. Sasti, bachtali a zoralı.

O kralis na džanla, sar le Romeske te palikerel the la Romňake, la phura Jožanake. Savore la Jožana mangelas, hoj te ačhel lenca andro diz, ale joj na kamelas. Cirdelas la khere andro peskero kheroro, kijo draba. Ale aňi pro Rom na bisterde. Igen leske vaš savoro palikernas. The les o kralis pomangla, hoj te ačhel andro diz sar leskero radcas, ale jov pes imar naštik doužarda, kana ela khere paš o čhave the paš e romňi. Avka leske the la phura Jožanake thode love, somnakaj, keci čak reštila andre hentova, so len ligenda khere.

A so pes ačila okla goraha, so diňa te pokerel la terňa gora andal o gav, kaj bešelas o Rom? Has la bibacht calo dživipen. Lakero rom la čida avri adal o kher a ñiko ži do adadives na džanel, so pes laha ačila. Sar avla o Rom khere andre barikaňi hentova, ta calo gav leske avla pro čudos. Angle fameliya peske thođa nevo baro kher. Andre dživnas spokojnones. Bar te has barvalo, sako, ko ke leste avlas, ta leske žutinas. Avka dživnas savore spokojnones a te na mule, ži doadađives dživen.

a byla unavená, hned princeznu začala léčit. Přichystala jí vodu proti uhrnutí a dala jí ji vypít. Král a královna jen koukali. Stará Jožaňa poznala, že se o pricenznu velmi strachují. A tak jim řekla: „Tahle voda, co ji princezna vypila, léčí oči. Ta, co ji proklela, musí mít hrozně silné a zlé oči. Teď v místnosti, kde princezna spí, všechno prohledáme.“ Všechno rozebrali. V posteli našli stébla slámy a seno, princeznin hřeben s jejími vlasy a pod nohama měla bílý zakrvavený hadr. Jožaňa začala vysvětlovat: „Tak, jak vysychala sláma a seno, tak hubla i princezna, a ten krvavý hadr tam dali proto, aby se co nejvíc trápila. Princeznu počarovala stejná ženská, jako tu gádžovku z naší vesnice. Teď musíme všechno spálit a celou místnost vyklidit.“ Potom se postavila k princezně a pokřížovala sebe i ji. „Ruším tuhle kletbu, aby už nikdy nikomu neublížila a ten, kdo princeznu nechal počarovat, ať je celý svůj život nešťastný, ať nepozná, co je to dobro.“ Po těchto slovech nechala Jožaňa všechno spálit, dokonce i postel, na které princezna spala. Od princezny se pak pomalu ani nehnula, ale nejen ona. I všichni ostatní čekali, jak princezně bude. Král, královna a princ zůstávali u princezny tak dlouho, jak jen mohli. Chvála Bohu, bylo jí den co den lépe. Opět začala jíst, pomalu se jí vrátila síla. Všichni byli moc šťastní, že se z toho princezna dostala, jen její vrchní služebná, komtesa, se nikde neobjevila. Padlo na ni neštěstí, jak jí to přisoudila Jožaňa. Byla to ona, kdo nechal princeznu počarovat. Moc jí záviděla, že je šťastná, že si vzala za muže prince a že se mají rádi. Když se král dozvěděl, co provedla, nechal na ni pustit psy a vyhnal ji ze zámku. Netrvalo ani měsíc, princezna se ze všeho vyléčila a byla taková jako dřív, zdravá, šťastná a silná.

Král nevěděl, jak Romovi a staré Jožaně poděkovat. Všichni Jožanu prosili, aby s nimi zůstala na zámku, ale ona nechtěla. Táhllo ji to domů do jejího domečku, za bylinkami. Ale nezapomněli ani na Roma, za všechno mu moc děkovali. I jeho král požádal, aby zůstal na zámku jako jeho rádce, ale on se už nemohl dočkat, až bude doma u dětí a u ženy. Jemu i staré Jožaně naložili do kočáru, co je vezl domů, peníze a tolik zlata, kolik se tam jen vešlo.

Když přijel Rom domů v honosném kočáře, celá vesnice ho přišla obdivovat. S rodinou si postavil nový, velký dům. Žili v něm spokojeně. Přestože byl bohatý, pomohl každému, kdo k němu přišel. Tak žili všichni spokojeně, a jestli neumřeli, žijí dodnes.

A co se stalo s tou ženskou, co nechala počarovat tu mladou gádži z vesnice, kde Rom bydlel? Měla celý život smůlu. Její manžel ji vyhnal z domu a nikdo do dnešního dne neví, co se s ní stalo.

Přeložila Iveta Kokyová

Andrej Giňa

Lavutara

Ehin nilaj, kerado šukar sar kamel te el berš 1950, kurke pal o dilos. Savore Roma, so pes pal e Slovensko precirdle pal o mariben kije Rokicaña, arakhle peske adaj buči, chudle khera a šaj pes phenel, hoj pes adaj imar šunen sar khere. But dže-ne bešen as andro Lagros, andre Cehelňa a ostatňa has rozčivkerde pal o foros. Nekbuter bešen as andre Havlíčkovo ulica andro baro purano činžakos. Kala ulica-ha pes džal pro landardo.

Pre dvora, kaj bešen o Roma, peske o phureder murša thode o skaminda the o stolki. O terne čhave the o čhaja terdon paš o lavutara. No a le čhaven hin maj buči. Phiren andro hotelis Černý kůň le muršenge lovinake. O hotelis adarig ajse penda metri.

Sar sako kurko, the adađives pes zgele o Roma adaj pre dvora. O phureder popijen e lovina a lidžan bare dumi pal savoro. Paš jekh skamind bešel o Tentejis. Bar te pes vičinel Jožus, niko leske avres na phenel čak o Tentej. Paš leste bešel o Belas, les vičinen Buchlar, the leskero phral o Juras. Paš aver skamind bešen o Roma Balpotokatar, Terňatar, Chmílaňatar a Šlivňikostar.

Paš o trito skamind bešen o trin bare kamarata: o Teluno, o Urfis, the o Lipkas. Jekhetanes phiren andro karčmi. O Teluno le Urfiha na thovna jekh bi avreskero aňi krokos a pal o džuvľija hine sar bengas. O Lipkas pre kada nane. Bar te le Urfis na has buter sar šel the penda cm, savi džuvľi pes leske podelas, olahe džalas. O Teluno has ajse šel the eftavardeš cm baro, phikalo murš a jov kamelas čak thulen, šaltovnen a bulalen džuvľijen.

„Dikh,“ phenda o Tentejis le Balaske, „o trin ašarde pes zgeje,“ a zadikhľa pro skamind, kaj jon bešen as. „Som zvedavo, ko buter chochavel.“ – „Sar te len na džanehas,“ phenda o Juras, „ta o Teluno, ko aver!“

Andre oda chudle o lavutara te bašavel. O Jakhas pre prima, o Paguris brača, o phral, o Dežis, kontra a o Lojzis bugova. Savore has terne, mek lenge na has aňi biš berš. O Jakhas the o Paguris has bare lavutara. Imar pre Slovensko len džanenas o Roma pal calo okolica. Musaj te phenel, hoj bašavnas mištes, tel o pindre a o terne maj gele te khelel. O čardaša lenge džanas ara het, aľe the o moderna giľa. But gore, so džanas pašal o kher, odoj zaačhonas a šunen as. O bašaviben the o giľavipen šundolas pre calo ulica.

Paľis, avka jekha oraha, geľa o Jakhas, o nav leske has o Karol, kijo Feris. Oda has terno rom Balpotokatar, primašis. „Sem me adaj na som korkoro, kaj furt te bešav. San adaj pherdo lavutara. Le e lavuta a sikhav lenge, sar pes bašavel Balpotokate,“ a thoda leske e lavuta andro vast. O Feris iľa e lavuta, geľa kijo lavutara a zmukľa romano čardašis a o terne maj chudle te khelel. Musaj te phenel, hoj leskero bašaviben has savorenge pre kedva. Bašavlas ajse jepaš ora. Igen kamelas, hoj te el feder sar o Jakhas, aľe na has les ajso loko vast, sar le Jakhas. Sar

Andrej Giňa Muzikanti

Píše se rok 1950. Je horké nedělní odpoledne, jak má být. Všichni Romové, kteří se po válce přistěhovali ze Slovenska do Rokycan, tu našli práci, dostali byty a dá se říct, že už se tu cítí skoro jako doma. Hodně jich bydlí v Lágru, v Cihelně a další jsou rozptýlení po městě. Nejvíce jich bydlí ve velkém starém činžáku v Havlíčkově ulici, co vede ke koupališti.

V tomhle domě si starší Romové vynesli stoly a židle na dvůr. Omladina postává u muzikantů, ale chlapi je hned zaměstnali. Posílají si je do hotelu Černý kůň pro pivo. Hotel je odsud asi padesát metrů.

Romové se tu na dvoře sešli tak jako každou neděli. Starší popíjejí pivo a vedou vážné debaty o všem možném. U jednoho stolu sedí Tentej. I když se jmenuje Jožka, nikdo mu jinak než Tentej neřekne. Vedle něj sedí Béla, kterému se říká Buchlár, a jeho bratr Jura. U dalšího stolu jsou Romové z Babina potoka, Terni, Chmiňan a Slivníka.

U třetího stolu se potkali tři velcí kamarádi, Teluno, Urfi a Lipka. Chodívali spolu do hospod. Teluno s Urfim nedají jeden bez druhého ani ránu a po ženských jsou jak diví. Lipku na ženské neužije. Zato Urfi – nemá víc jak metr padesát a která se od něj nechá ukecat, s tou půjde. Teluno měří kolem sto sedmdesáti, je to vysoký ramenatý chlap a potrpí si na ženské plnokrevné, festovní, s velkým pozadím.

„Podívej,“ řekl Tentej Bélovi, „sešli se tři vejťahové,“ a podíval se ke stolu, kde seděli. „To by mě zajímalo, kdo z těch tří si nejvíce vymýšlí.“

„Jako bys je neznal,“ povídá Jura. „Přece Teluno, kdo jiný!“

Do toho spustili muzikanti. Jakha hrál prim, Pagur na violu, jeho bratr Deži kontry a Lojza na basu. Všichni byli mladí, nebylo jim ještě ani dvacet. Jakha a Pagur byli vynikající muzikanti. Už na Slovensku o nich věděli Romové ze širokého okolí. Musí se nechat, že hráli dobře, do skoku, a mladí začali hned tancovat. Čardáše jim šly náramně a moderní písně jakbysmet. Hodně gádžů, kteří šli kolem, se zastavovalo a poslouchalo. Hudba a zpěv se rozléhaly po celé ulici.

Kolem jedné hodiny přistoupil Jakha, vlastním jménem Karol, k Ferimu, mladému primáši z Babina potoka. „Vždyť tu nejsem sám, abych pořádku hrál, je vás tady plno muzikantů! Vezmi si housle a ukaž jim, jak se hraje u vás,“ a dal mu housle do ruky. Feri vzal housle, šel k muzikantům a spustili takový čardáš, že mladí začali hned tančit. Jeho hraní hned všem ještě víc zvedlo náladu. Hrál tak půl hodiny. Velmi se snažil být lepší než Jakha, ale neměl, jak se říká, tak lehkou ruku jako on. Když dohrál, předal housle Šándorovi. Šándor byl nejstarší bratr Jakhy. Začal hrát a postupně se do hudby tak vžil, že se všelijak nakláněl, div se nezlomil, poskakoval a dělal grimasy,

dobašađa, diňa e lavuta le Šandoriske. Jov iľa e lavuta a chudľa te bašavel. Polokes pes andro bašaviben avka vdživlas, hoj paš oda všelijak bandolas, mište pes na phagerlas, podchučerlas a le mujeha kerlas, sar te kamlahas varekas te chal. Ńiko na kheelas, čak sako pre leste dikhelas. Preačila te bašavel sa strapimen a skhamľardo, hoj pal leste čuľalas. But pes rozmišľinda, geľa kijo Teluno a thoda leske e lavuta andro vast. Savore pre leste čak dikhenas, so kerel. „Ďula, bašav, ma ladža tut!“ Jov iľa e lavuta a geľa kijo lavutara a zmukľa purano gadžikano čardašis. Okle lavutara pes maj chudle. Le Belaske, le bračošíske, avka pes o Paguris vičinlas, na kerlas űisave problemi. Bar te pes bašaďahas na džanav save hangostar. No a te pes chudeľas jov, ta pal leste pes chudenas savore lavutara. O Teluno bašavlas polokes, phares a darekana avka cichones, hoj pes pal leste na delas aňi te kheel. Leskeri pasija has o gadžikane bondale giľa. Avka pes andre lende zamotinlas, hoj džalas avri andal o hangos a oda na džalas pal leste te bračoľinel. Bašavnas hamišnones. Chmiľaňakere Roma čak šunenas a bondarnas le šerenca. Kajso vareso mek na šunde. Aňi jekh dženo na kheelas. Čak sako dikhelas.

O Teluno dobašađa a diňa e lavuta le Urfiske. „Le, kirvo,“ phenda o Teluno. „Sikhav lenge, sar pes bašavel Chrapkoste.“ Savore, so odoy has, mek le Šandoris, avka pes vičinlas o Urfis, te bašavel na šunde. Leske pes na kamelas, aľe o Teluno the o Lipkas les prevakerde a jov geľa te bašavel. O lavutara čak dikhenas. Mek šoha les na šunde. Terďiľa paš lende a zmukľa romano čardašis. Musaj te phenel, hoj bašavlas feder sar Teluno. Varesave čhave gele the te kheel. Bašađa mek vajkeci giľa a diňa e lavuta Jakhaske: „Karol, bašav tu. Tuke e lavuta iľinel, amenge na.“ Mek kampil te phenel, hoj o Paguris has le Urfiskero džamutro. Dživlas leskera čhaha, la Maňaha. Sar chudľa te bašavel o Jakhas, calo dvora obdžidila. So čak zmukľa, maj savore, the o phureder, gele te kheel. O Tentejis na diňa űikas smirom. Dikhelas pro čhaja a čhivkerlas pre lende le jakhenca a sikhavlas, či leha džana. Le Paguriskeri Maňa pre leste dikhelas a kerďa pre leste le vasteha. „Sar pes dodžanela e Margita, hoj kadaj dikhen pal o terne čhaja a sikhaven, hoj tumenca te džan, ta oda ela khere cirkusis!“ E Margita has leskeri romňi a miri pheň. Le Tentejis sako džanlas sar igen pherasunes manušes a le čhajen čak chudelas avri, so kerna.

Avka pes o Roma sdžanas pre dvora sako kurko, te has avri šukares. Bašavnas, khelenas, giľavnas a na kamlľa lenge javiskos aňi sala.

jako kdyby chtěl někoho spolknout. Nikdo netancoval, jen se na něj dívali. Unavený a zpocený, až z něj lilo, přestal hrát. Dlouho se nerozmýšlel, došel k Telunovi a předal mu housle. Všichni nechápavě koukali, co to dělá. „Dulo, hraj, nestyď se!“ Teluno vzal housle, šel k muzikantům a spustil starý slovenský čardáš. Ostatní se hned přidali. Violistovi Bélovi, jak se Pagur jmenoval, to nečinilo žádný problém, i kdyby se hrálo nevím od jakého akordu. A když se chytl on, tak to zvládli i ostatní. Teluno hrál pomalu, ztěžka a občas tak potichu, že se ani nedalo tancovat. Liboval si v táhlých gádžovských melodiích. Zamotával se do nich, ztrácel tóninu. Doprovázet ho na violu bylo hodně těžké. Hrál falešně. Chmiňanští Romové poslouchali a nevěřicně kroutili hlavami. Takový kočičinec ještě neslyšeli. Všichni koukali a nikdo netančil.

Teluno dohrál a podal housle Urfimu. „Tumáš, kmotře,“ řekl mu. „Ukaž jim, jak se hraje v Hrabkově!“ Šándor, jak se Urfi jmenoval, byl Pagurův tchán, Pagur žil s jeho dcerou Máňou. Hrát ho nikdo nikdy neslyšel. Nechtělo se mu, ale Teluno a Lipka ho přemluvili. Stoupl si vedle muzikantů a začal romským čardášem. Dá se říct, že hrál lépe než Teluno. Někteří si dokonce šli zatancovat. Zahrál ještě několik písní a vrátil housle Jakhovi. „Karole, hraj ty, k tobě housle patří, ne k nám.“ Celý dvůr ožil, jen co se Jakha chopil nástroje. Skoro všichni, mladí i staří, šli tančit. Tentej nedal žádné ženské pokoj. Pokukoval po nich, mrkal na ně a gestikuloval, jestli s ním půjdou. Pagurova Máňa ho pozorovala a pohrozila mu. „To bude doma cirkus, až se Margita dozví, že tu koukáte na mladé holky a ukazujete jim, aby s váma šly!“ Margita byla Tentejova žena a moje sestra. Tenteje každý znal jako velkého šprýmaře. U děvčat jen zkoušel, jak se zachovají.

Takhle se Romové scházeli na tomhle dvoře každou neděli, když bylo hezky. Hráli, tančili, zpívali a nepotřebovali jeviště ani sál.

Překlad Stanislava Miková

Stanislava Miková

Šaj oda el čačipen?

Bešav, andre godi mange avel ajso baro čudaŕipen, so pes ačhila maj anglal o biš bersš.

Oda somas mek terŕi čhajori, bešavas la daha, dadeha the mira pheŕoraha. Has amen cikno kher, duj kherora the kuchŕnica. Sar adađives dikhav, the andro cikno kher šaj ľikeres avri čhaven u manuša, so pes rado dikhenn, peha dživena the andro jekh kheroro. Avke has the hin ke amende.

Amen la pheŕaha bešahas andro čhavorikano kheroro palal. Has amen baro parno hađos, paše perenas kaštune parne polički the bari skriŕna.

Imar cikŕnavarbatar rado šunavas, te o phuredere vakernas, so kaske pes ačhila. Pherasune vakeribena the pal o mule, oda has miro. Le kanenca maravas, daravas the asavas. Mušinav man te pridžanel, hoj igen savoreske na paťavas. „Sem pes but del te višvetľinel, sar pes phenel, *vědecky*.“

Jekhvar pes ačhila, hoj e Deniska nasvalila, has lake namište, dukhalas la andre men, has la nadcha, chasalas. Avľa pal mande e daj u phenda: „Adađives soveha pindral, bo e Deniska nasvali, ta ela feder, kaj te pašlos pre oki sera.“ Avľa rat u kisitinahas amen andro hađos. Iľom o perŕnici, thođom mange pre aver sera. Andro hađos peske mek vareso vakerahas, aľe pal o deš minuti imar so duj sova-has sar kašta. Thođom mange but tel o šero, zasuoťom pro dumo, aľe has mange igen mištes, bo šereha visaľiľom paš e blaka u dikhavas pro calo čhon, so avri avka šukares švicinlas.

Jekhvar, aŕi na džanav sar, man vareso uštađa. Šil, baro šil, sar te čino balvaj šundoymas andro kher. Andro šero mange avel, hoj avka sar zasuoťom, ta avka the ušťiľom, pro dumo. Pašľuvav, aŕi man na čalavav. „Stáŕno, Stáŕno, Stáŕno!“ Avka darandĩľom, kaj šunavas te marel peskero jilo. „Sar šaj ada el, sem me na sovav!“ Vareko abo vareso mange trival andro kan phenda miro nav. Nane oda o dad, les hin varekana ajse ideĩ, hoj amen phirkerel te daravel. Aľe ajso džungalo hangos, phuro? Polokores dikhav pre jekh sera, pre aver, o vudar andre amaro kheroro phandlo, všađzik cma. Savore soven, e pheŕ tiš, ŕiko, sa soven.

„Sar oda, so oda?“ Gondolinav. Te vareko vakerlas, ta na džanav, savo avri elas šil, ta furt leske andal o muj džala tato, aľe kada mange šilarelas o kan. Našťi bisterav pre oda džungalo phuro hangos. Oda našťi el manuš! Daratar ačhiľom paraľizimen, varesar ke peste thođom o vasta u kole vastenca polokes cirdavas e duchna upre pro šero, kaj ŕič te na šunav. Mangav Devles. Dža het, phenav andre peste.

Chvala Devleske, zasuoťom!

Stanislava Miková

Může to být pravda?

Sedím a vzpomínám na jeden záhadný zážitek, co se mi stal více jak před dvaceti lety.

Tehdy jsem byla ještě malá holka, bydlela jsem s mamkou, tátou a svou sestrou. Měli jsme malý byt, dva pokojíčky a kuchyňku. Jak to dnes vidím, i v malém bytě můžeš vychovat děti, a lidé, kteří se mají rádi, spolu budou žít i v jednom bytečku. Tak tomu bylo a také je u nás.

My se sestrou bydlely v dětském pokojíčku vzadu. Měly jsme velkou bílou postel, k ní se hezky hodily dřevěné bílé poličky a velká skříň.

Už od dětství jsem ráda slýchala, když dospělí vyprávěli, co se komu přihodilo. Strašidelné příběhy a ještě k tomu o mulech, to bylo moje. Uši jsem natahovala, bála se a smála. Musím se přiznat, že úplně všemu jsem nerozuměla. „Vždyť se hodně z toho dá vysvětlit, jak se říká, vědecky.“

Jednou se stalo, že Deniska onemocněla, bylo jí špatně, bolelo ji v krku, měla rýmu i kašel. Přišla za mnou mamka a řekla: „Dnes budeš spát nohama obráceně, protože je Deniska nemocná, bude lepší, když si lehneš na druhou stranu.“ Přišel večer a my se ukládaly do postele. Vzala jsem si peřiny, položila je opačně. V posteli jsme si ještě něco vyprávěly, ale za deset minut už jsme obě spaly jak dřevo. Měla jsem tehdy vysoko pod hlavou a usnula na zádech, ale bylo mi moc krásně, protože hlavou jsem se otočila směrem k oknu a sledovala měsíc v úplňku, který venku tak krásně zářil.

Najednou, ani nevím jak, mne něco probudilo. Zima, veliká zima, jako bych v pokoji ucítila malý průvan. Vzpomínám si, že jsem se probudila ve stejné poloze, jako jsem usnula, na zádech. Ležím, ani se nehnu. „Stáňo, Stáňo, Stáňo!“ Vyděsila jsem se tak, že jsem slyšela, jak mi srdce buší. „Jak je to možné, vždyť nespím!“ Někdo nebo něco mi do ucha třikrát řeklo moje jméno. Není to táta, ten má někdy takové nápady chodit nás strašit. Ale takhle děsivý a starý hlas? Pomalu se dívám na jednu stranu, na druhou, dveře v našem pokojíčku jsou zavřené, všude je tma. Všichni spí, sestra taky, nikdo tu není, úplně všichni spí.

„Jak to, co to bylo?“ Přemýšlím. Kdyby někdo mluvil, tak i kdyby byla venku nevím jaká zima, pořád by mu z úst šel horký dech, jenže já z toho měla ucho ledové. Na ten starý a děsivý hlas nemůžu zapomenout. To nemohl být člověk! Z té hrůzy jsem byla paralyzovaná, ale nějak se mi podařilo k sobě přitáhnout ruce a rukama pomalu přetáhnout peřinu přes hlavu, abych už nic neslyšela. Modlím se k Bohu. Při tom v duchu odříkávám: „Jdi pryč.“

Bohu díky, zase jsem usnula!

Překlad Lada Viková

U na dela peske smirom u na dela

„O Maškarutno pale čhida peskere pandž. Koda leskero vibito muj, imar pale gela te čavarginel pal o cudza Roma. Jekhvar avka ela, hoj leske vareko rozmarla o muj u palis imar bešela khere pre koja šuki bul!“ phenel leskeri daj. Cholaamen na avka, maj chutel paš e metla, chudel laha andro vasta te razinel. „Sem ov avela khere, ale kalaha metlaha chudela, so les jekh zarvinava, ta pes mange chvatinela pal e phuv!“

„U keci hino pale het?“

„No, Heġen, na pataha mange, duj čhon, phagerda o pindre u gela.“

„Haño, tro čhavo baro bitangos!“

„Ta sem, saranda berš le Romeske, ale dikh, či lela romña, aňi leskere čhaven na dikhava. Ča pharipena, mište te chochavel, le manuendar dilinen te kerel, oda leskero.“

„Ta džanes sar oda, Haño, sako sam aver u ov imar avres na dživla.“

„Pale mange avla khere varesava paramisaha, mandar diliňa te kerel, ale me leske upre imar ñikda šoha na chuťava,“ phenda e Haňa.

Duje kurkenca avel o Maškarutno khere u leskeri daj zmukel: „Dikh, ko avla, o princos.“ Rakinel leske, gravčinel u mek kajso lačo učo hangos e Romňi pekla, kaj pes na delas te likerel avri.

„Čit, Romňije, so pre ma ajci gravčines, ta me kerav avka, kaj amenge savore Romenge te el mištes, u tu pre ma rakines. Somas pal e buti, kaj somas. Ča furt – kaj, kaj, kaj. Chudlom buti Prahate, phiravas upre tele u o šeralo Prahatar man diňa buti.“

E Romňi preachiľa te rakinel u phenel leske: „Maj tut o šeralo dela buti?“

„Čačes,“ phenel lake. „Ubitovňa chudaha, bo akana Prahate baron kole bare bitovki, ta kamen manušen, kaj odoj te pratinen avri pal o buta. Phenav tuke, duj čhon ela le Romen so te kerel. Kamen, kaj o murša sa o bordelis pal e stavba te čhiven het, u romňijen kamen, hoj te pratinen pal o parňarišagos. No, u te sovel? Den amen ubitovňa. Kamen te bešel khere, abo te zarodel varesave love?“

„U keci manušen kamen?“ phučelas e romňi imar avre hangoha, bo kadi Romňi sar šunelas pal e buti, ta lake o jakha labonas. Elas lake jekh, či kopaľinela sar o murša, abo pratinela.

„Ko šaj ela hodno, ta oda džala, tajsa džava pal o Roma, kher kherestar u oda elas, hoj varekas na chudava andre buti.“

Hin šukar tosarutno d'ives, o khamoro avri švicinel, avri šukares, tatoes. O Maškarutno thovel e kalapa pro šero: „Mamo, našti bešav khere, mušinav sigo te stradel manušen, adaďives vtorkos u amen mušinas kurke imar te džal Prahate.“

Ta avka phirelas kher kherestar, le Romenge sa vakerlas, pal o neve bitovki, so kampen te del andro poradkos, kerelas len upre, hoj peske zarodena varesave

A nedá si pokoj a nedá

„Tak Středák se zas vypařil. Ta jeho nevymáchaná huba, zase vyrazil na toulky po cizích Romech. Jednou se stane, že mu někdo tu jeho držku rozbije a pak už zůstane sedět doma na té své hubené prdeli!“ říká jeho máma. Aby nebyla tak rozčilená, skočí hned k metle, chytne ji do ruky a začne s ní trást. „Ale až přijde domů, tak touhle metlou dostane. Jak ho uvidím, ubalím mu takovou, že se bude válet po zemi.“

„A jak dlouho je už pryč?“

„No, Heleno, nebudeš mi věřit, dva měsíce, práskl do bot a šel.“

„Haňo, ten tvůj kluk je pěkný číslo!“

„To teda, pánovi je už čtyřicet let, a myslíš, že se ožení? Já se snad ani jeho děti nedočkám. Leda starostí, navymýšlet si báčorky a z lidí nadělat blázny, to je jeho.“

„No jo, víš, jak to je, Haňo, každej jsme jinej a on už se nezmění.“

„Zase mi sem přijde s nákou báčorkou, a bude si ze mě střílet, ale já mu na to už nikdy neskočím,“ řekla Hanka.

Za dva týdny přišel Středák domů a jeho máma spustí: „A heleme se, kdo přišel, náš princ.“ Nadává mu, ječí a kvílí, že se to nedá vydržet.

„Tiše, Romňije, co na mně tak ječíš, já tady dělám na tom, aby se nám, všem Romům, žilo líp, a ty mi nadáváš. Za prací jsem byl – kde bych byl?! Furt – kde, kde, kde. Dostal jsem práci v Praze, chodil jsem všude možné a jeden ředitel z Prahy mi nabídl práci.“

Jeho máma přestala nadávat a říká mu: „Tak tobě dal práci ředitel, jo?“

„Vážně,“ říká jí. „Dostaneme ubytovnu, protože teď v Praze staví takové velké obytné domy, nabírají lidi, aby to tam po těch pracích uklízeli. Říkám ti, dva měsíce budou Romáci co dělat. Chtějí, aby chlapi likvidovali po stavbě všechn ten nepořádek, a ženské nabírají taky, aby to tam vycídily po malování. A kde budeme spát? Dají nám ubytovnu. Chcete sedět doma, nebo si něco vydělat?“

„A kolik lidí chtějí?“ ptá se už jiným hlasem, protože tahle Romka když slyšela o práci, oči se jí rozsvítily. Bylo jí jedno, jestli bude kopat jako chlap nebo uklízet.

„Kdo bude moct, pojede, zítra půjdu po Romech, dům od domu, a to by bylo, abych někoho na tu práci nesehnal.“

Je ráno, krásný den, slunce svítí, venku je pěkně, teplo. Středák si dává klobouk na hlavu: „Tak, mami, nemůžu vysedávat doma, musím rychle shánět lidi, dneska je úterý a v neděli se už musí odjíždět do Prahy.“

A tak se vydal dům od domu, Romům vše vypověděl, o nových obytných domech, na jejichž úklid se shání lidi, nasliboval jim, že si vydělají pěkné peníze, jak vše bude v pořádku a ať si s sebou vezmou vše, co budou potřebovat. Říkal jim: „Kdo chce, tak v deset hodin na nádraží a na nic nezapomeňte.“

Nastal ten den, Romové si nachystali všechny věci. Romky smaží rízky pro své manžely, nakupují v obchodech jídlo a pití na cestu – všechno možné. Do tašek si

lovere, hoj ela sa mištes u hoj peske te len peha sa, so lenge kampela. Phenelas lenge: „Ko kamela, ta deš orendar aven pre štacija, u pre nisoste ma bisteren.“

Avel oda d'ives, o Roma kisitinen sa o veci. O Romnija peken avri rizki le romenge, cinkeren andro skl'epi chabena u pijibena pro drom. O hudri peske thoven andro taški, cirden peha the o duchni the perñici. Avka aven sa pro nadraži. Phureder Roma the o terne, so imar gele avri e sikhľardi. O Maškarutno len ginel.

„Romale sam adaj biš u duj džene, sthovas amen pro listki.“ Pal o jepaš ora sa bešen andre mašina, čino daran, bo na džanen, so len odoj užarel, aľe pherasa na preačhon te kerel.

„Imar sam adaj, avas džas!“

Andal e mašina aven pro baro nadraži, varesave mek ade na has, ta dikhen, keci manuša ade hin. O Maškarutno terđol paš e daj u chudel latar te phučkerel:

„Mamo, cindal sa, so kampel?“

„He, soske phučes?“

„Ta phučav, bo sa dur kola ubitovñatar, sar paľis džaha te cinel?“

„Phenav tuke, hoj sa cindom.“

„Ta mištes, lon tut hin, pepros?“

„Jojš, sa man hin, kecivar tuke phenava?“

„Raška? Raška tut hin?“

„Jaj, ta raška man nane, oda jekh.“

„Sar oda jekh, akana sar taveha gruľi, so oda ela, nisavo chaben? Oda pes mušinel te cinel mek akana, bo phenav tuke, hoj paľis na ela kana. Me maj avava, užaren adaj, maj som pale. Sar avava, džaha metroha.“

„Ta dža, bo raška čačes kampel, sar bi lakero tavava.“

Avka o Maškarutno geľa te cinel.

O Roma the leskeri daj užaren, jov ñikhaj. Jepaš ora, jekh ora, duj ori. O Roma chudle te cholisaľol, leskeri daj bari nervozno. U jov ñikhaj. Avka pes sa o Roma chudle te marel andro šero, rakinenas.

„Koda, mi avel amenge, sar les dochudaha andro vasta, chudel!“

„Koda leskero vibito muj, pale leske upre chuťilam, avka amendar te kerel dilinen.“

E Haňa ladžand'ila avri. „Devla miro, so me kaske kerdom, hoj man hin ajso čhavo?“

Pal o trin ori bešle pre mašina ke Plžňa.

„Mek jekhvar amenge šaj avel, hoj les hin buťa abo vareso aver!“

„Avka te kerel peskera daha, kaj pes na ladžal. Hoj leske nane pharo pal e daj!“ čuďalinenas pes o Roma, hoj peske na del smirom.

E Haňa bešel khere pro stolkos, gondofinel: „Me tut dava raška, avka le Romanenca te kerel, ajsi ladž, ča av mange khere, e metla chuťkerla. Čuďakona!“

skládají šatstvo, táhnou s sebou i peřiny a polštáře. Takhle se všichni dostavili na nádraží. Starší Romové i ti mladí, co právě vyšli ze základky. Středák je počítá.

„Lidi, je nás tu dvacet dva, složme se na lístky.“ Po půl hodině sedí všichni ve vlaku, mají trochu obavy, protože neví, co je tam čeká, ale přitom žertují a vtípkovat nepřestanou.

„Už jsme tady, tak jdeme!“

Z vlaku vystoupí na hlavním nádraží, někteří zde dosud nebyli, tak se rozhlíží, jaká spousta lidí tady je. Středák se postaví k mámě a začne se jí vyptávat:

„Mami, koupila jsi všechno, co budu potřebovat?“

„Jo, proč se ptáš?“

„No ptám se, protože z té ubytovny je všechno daleko, jak pak půjdeme nakoupit?“

„Jak říkám, všechno jsem koupila.“

„Dobře, a sůl a pepř máš?“

„Ježiš, všechno mám, kolikrát ti to mám říkat?“

„A kmín? Kmín máš taky?“

„No, kmín nemám, ale to už je jedno.“

„Jak to že jedno, jak asi budeme vařit brambory, aby byly k jídlu? To se musí koupit ještě teď, protože jak říkám, pak nebude kdy. Já hned přijdu, počkejte tady, jsem hned zpátky. Až přijdu, pojedeme metrem.“

A Středák šel nakoupit.

Romáci a jeho máma čekají, on nikde. Půl hodiny, hodinu, dvě hodiny. Romáci začínají být naštvaní, jeho máma strašně nervózní. A on nikde. Nakonec se všichni ti Romové tlučou do hlavy a nadávají.

„Ten ať se zkusí ukázat, jak se nám dostane do ruky, tak to schytá!“

„Ta jeho držka prolhaná, zase jsme mu nalítli, takhle z nás nadělat blázny.“

Hanka se studem v hlase běduje: „Bože můj, co jsem komu udělala, že mám takovýho kluka?“

Po třech hodinách nasedli na vlak směr Plzeň.

„Ještě jednou může přijít, že má pro nás práci nebo něco jinýho!“

„Takhle se chová ke své mámě, že se nestydí. Že mu není vlastní mámy líto!“ divili se Romové, že si nedá pokoj.

Hanka sedí doma na židli a v duchu říká: „Já ti dám kmín, takhle se chovat k Romům, taková ostuda, jen mi přijď domů a uvidíš, jak tě tou metlou zmaluju. Ty holomku jeden!“

Překlad Lada Viková a Jiřina Stolařová

Papu amaro,

ta avka pes jekhvar ačhiła, kaj avla tiro čiro u tu pes mušindal te zmukel pro baro, baro drom andro aver svetos. GondoliNAV sar tuke odoj, sar odoj dičhol u kaha pes ode sgełal.

Amen adaj mištes, sem džanes sar sigo o dživesa džan, niž pes visares, ta maj rať. E baba pal tu gondoliNEL sako džives, igen lake chibalİnes u le čhavage tiš, pharo lenge, hoj tut na dikhen, hoj tuha našťi vakeren. Te peske avke laha, tu na gełal igen dur, ačhiłal andre amare jile, andro gende, andro paramisa, andro giła.

Tu salas oda manuš, so kerlas Rokicaňate o zabavi. Sako dženo has igen loša-lo, sar kamlas te avel oda džives – sombat, sar pes o džuvlija urna ara het u o murša tiš, sar džana pre tumende te khelel, pro RYTMUS 84. Dži adađives nane ajsi banda, so la džanenas maj sa o Roma andal o Čechi the pre Slovensko. Pre soste imar o Roma khelena bugi? Ko bašavla purane swingova giła?

Me džanav, hoj sal rado maškar manuša, rado asas, vakeres a šunes lačhe lavutaren.

Mušinav tuke te phenel, hoj gendom tiri avriphendi Pal trin jandre, ajci asandiłom, akana achaluVav, soske tut ajci ašaren o gore, bo šukares irines. But gadže tut džanen u rado tut dikhen, vaš oda, kaj sal ajso godaver, jileskero manuš.

Avel mange andro šero, sar samas cikne u tu amen kidehas peha gojenge u palis te bikenavel kole vjaski le Romenge ko Kladnos the andro aver fori, všadzik pre tu užarenas u sig peske kisitinenas čare pro goja. Sar cikni tut lavas sar koles, so bikenavkerel o goja u kerel Romenge varesavi kultura, „talenti“ sako berš abo miss, zabavi, kurzi the seminara. Abo sar amen la babaha lenas pal o pamatki, kecivar bešahas andro motoris u e baba vareso mek duj ori khere rodelas, šmišno.

Tuha niķda na diňom duma gadžikanes, pametinav, sar mange phenehas: „Na kajsi parni sal, kaj manca te vakeres gadžikanes, romaňi čhib šukar, mušinas te vakereL romanes!“ Oda has ajso fundamentos imar kheral, hoj upral na gondoliNavas, niš na avlom pre bari škola. Odoj sikhavlas tiri kamaratka, e Milena, u latar achaliłom, sar oda kampil kaja amari čhib. Te la ode dikheha, ta lake phen, hoj lake palikerav, kajsi jileskeri manušni imar na ulola. Pre odi škola dikhlom, kaj tu na sal ča podnikateľis the lavutaris, godaver, aľe the baro romano spisovateľis, hoj pal tute sikhlon andre škola. Akor mange doavla, hoj man hin pre kaste te el barikaňi.

Nadočirla gendom Lavutara u ode pisines pal o Roma, so avle pal o dujto mariben pro Čechi, sar pes adaj chudle te šunel sar khere. Me duminav, hoj sar has andre povidka pisimen, ta avka keren the ode. O Roma cirden avri o skamin-da, hin šukar ľetno dživesoro u tumen pes odoj peha savore Romenca, so pal lende pisinehas, zdžan. Savore Romenca paš o Perješis, savore lačhe, godaver, pherasune manušenca, lavutarencas an, bašaven u hin tumenge mištes u imar pes odoj šunen sar khere. Tumen ode san khere.

Savoren odoj pozdravin, rado tut dikhas. Na bisteraha.

Tiri vnučka Stáňa

Dědo,

tak už k tomu došlo, že nastal tvůj čas a ty ses musel vydat na dlouhou, předlouhou cestu do jiného světa. Přemýšlím, jak ti tam je, jak to tam vypadá a s kým ses tam setkal.

Nám je tu dobře, vždyť víš, jak dny rychle ubíhají, než se otočíš, hned je večer. Babi na tebe každý den myslí, moc jí chybíš a dětem taky, je jim líto, že tě tu nevidí, že s tebou nemohou promluvit. Když si to tak vezmeme, neodešel jsi moc daleko, zůstal jsi v našich srdcích a taky v knížkách, pohádkách i písních.

Byl jsi to Ty, kdo v Rokycanech pořádal zábavy. Všichni měli skvělou náladu, když se mohli těšit na ten den – na sobotu, až se ženy obléknou do svých nejlepších šatů, ustrojí se i chlapi a až si na vás půjdou zatančit, na Rytmus 84. Dodnes není taková skupina, kterou by znali všichni Romové z Čech i ze Slovenska. Na co teď Romové budou tančit boogie? Kdo bude hrát staré swingové melodie? Jsem si ale jistá, že Ty jsi stále spokojený mezi svými, máš se s kým zasmát, vyprávíš a posloucháš dobré hudebníky.

Musím ti říct, že jsem si přečetla tvou povídku O třech vejcích a moc jsem se nasmála. Teď už chápu, proč tě „bílí“ tak chválí, že krásně píšeš. Hodně gádžů tě zná a mají tě rádi, protože jsi skutečně moudrý a srdečný člověk.

Vzpomínám si, jak jsme byli malí a tys nás bral s sebou pro gója a pak jsme je jezdili prodávat po Romech – do Kladna a do jiných měst. Všude na Tebe čekali a rovnou si na gója nosili mísy. Jako malá jsem v tobě viděla toho, kdo prodává gója a organizuje pro Romy kdejakou kulturu, každoročně „talenty“ nebo miss, zábavy, kurzy a semináře. Nebo jak jste nás s babičkou brali po památkách, kolikrát jsme už seděli v autě a babička ještě dvě hodiny doma něco hledala, to byla legrace.

S tebou jsem nikdy nemluvila česky, vzpomínám si, jak jsi mi říkal: „Ale ty nejsi tak bílá, abys se mnou mluvila gádžovsky, romština je krásná, musíme mluvit romsky!“ To byl takový základ už z domova, že jsem nad tím ani nepřemýšlela, dokud jsem nezačala chodit na vysokou školu. Tam učila tvoje kamarádka, Milena, a díky ní jsem pochopila, jak je ten náš jazyk potřebný. Když ji tam uvidíš, řekni jí, že jí děkuji, tak srdečný člověk se už nenarodí. Až na té škole jsem zjistila, že ty nejsi jen podnikatel a muzikant, moudrý člověk, ale že jsi i významný romský spisovatel, že se o tobě učí ve škole. Až tehdy mi došlo, že mám být na koho hrdá.

Nedávno jsem četla Tvou povídku Muzikanti, kde píšeš o Romech, co přišli po druhé světové válce do Čech a jak se zde začali cítit doma. Já myslím, že jak je to napsané v té povídce, tak to děláte i tam. Romové vytáhnou ven stoly, je krásný letní den a vy se tam spolu se všemi, o kterých jsi psal, scházíte. Se všemi Romy od Prešova, samými dobrými a moudrými, vtipnými lidmi, s muzikanty, smějete se, hrajete a je vám dobře a už se tam cítíte jako doma. Vy tam totiž doma jste.

Všechny tam pozdravuj, máme tě rádi. Nezapomeneme.

Tvoje vnučka Stáňa

Překlad Lada Viková